ISSN : 2528-9861
e-ISSN : 2528-987X

cumhuriyet ilahiyat dergisi

cumhuriyet ilahiyat dergisi

cumhuriyet theology journal

23-1 Haziran / June 2019

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
58140 Sivas/Türkiye
ilahiyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr
http://dergipark.gov.tr/cuid

23-1
Haziran
June
2019

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528– 9861 **e-ISSN:** 2528-987X
Cilt / Volume: 23 Sayı / Issue: 1 (15 Haziran / June 2019)

Previous Title
Founded in 1996 as *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*
Year Range of Publication with Former Title: 1996-2015
Vol. 1, no. 1 – Vol. 19, no. 2
Former ISSN: 1301 – 1197 Former e-ISSN: 1304-9399
Dergi Eski Adı: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
(Yayımlanan Sayılar: Yıl 1996, Cilt 1, Sayı 1 – Yıl 2015, Cilt 19, Sayı 2)

KAPSAM: Dinî Araştırmalar
İslam Araştırmaları
PERİYOT: Yılda 2 Sayı
(15 Haziran & 15 Aralık)
BASIM YERİ: Rektörlük Matbaası
Sivas, Türkiye

BASIM TARİHİ: 15 Haziran 2019
YAYIN DİLİ: Türkçe & İngilizce

SCOPE: Religious Studies
Islamic Studies
PERIOD: Biannually
(15 June & 15 December)
PLACE OF PUBLICATION: Rectorate
Printing House, Sivas, Turkey

PUBLICATION DATE: June 15, 2019
L. PUBLICATION: Turkish & English

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, uluslararası bilimsel hakemli bir dergidir.
Cumhuriyet Theology Journal is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler, İngilizce başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), özet (en az 750 kelime) ve *İSNAD Atıf Sistemi*'ne uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.
Articles contain an English title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 750 words), and a bibliography prepared with The ISNAD Citation Style

YÖNETİM YERİ VE ADRESİ / EXECUTIVE OFFİCE
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Sivas, 58140, Turkey
Sivas Cumhuriyet Univ, Fac of Theology, Sivas, 58140, Turkey
mailto : ilahiyat.dergi@cumhuriyet.edu.tr
Tel: (90 346) 219 12 15 Fax: (90 346) 219 12 18
https://dergipark.org.tr/cuid

YAYINCI / PUBLISHER
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 58140, Sivas, TURKİYE
Sivas Cumhuriyet Univ, Fac of Theology, 58140, Sivas, TURKEY

SAHİBİ/ OWNER
On behalf of Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology
Prof. Dr. Yusuf Doğan doganyusuf58@hotmail.com
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / RESPONSIBLE MANAGER
Doç. Dr. Ali Yılmaz aliyilma@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet Univeristy, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF
Dr. Sema Yılmaz semayilmaz@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY

ALAN EDİTÖRLERİ / FIELD EDITORS
Dr. Adem Çiftci ademciftci28@hotmail.com
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Dr. Miyase Yavuz Altıntaş miyaseyavuz@gmail.com
Igdır University, Faculty of Theology, TURKEY
Dr. Zeynep Yücedoğru atxzy1@nottingham.ac.uk
University of Nottingham, Department of Theology and Religious Studies, UK
Dr. Zuhal Ağılkaya Şahin zuhal.agilkayasahin@medeniyet.edu.tr
İstanbul Medeniyet University, Faculty of Education, İstanbul, TURKEY
Dr. Metin Güven metinguven1416@hotmail.com
Florida State University, Ph.D. Department of Sociology, Florida, U.S.A
Dr. Fatma Kurttekin fkurttekin@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Maruf Çakır marufca@hotmail.com
Kütahya Dumlupınar University, Faculty of Theology, Kutahya, TURKEY
Arş. Gör. Esma Güneş ekorucu@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Alper Ay alperay@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Hamit Demir hamitdemir@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Gülistan Aktaş gaktas@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Sena Kaplan senakaplan@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Bayram Ünce bayramunce@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Merve Yetim merveyetim@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Rukiye Göğen rukiye-yilmaz58@hotmail.com
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Ömer Faruk Özbek ofarukozbek@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Arş. Gör. Salime Bera Kemikli skemikli@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. M. Sait Özervarlı sozervar@yildiz.edu.tr
Yıldız Technical Univ, Humanities and Social Sciences, Istanbul, TURKEY
Prof. Dr. Mürteza Bedir mbedir@istanbul.edu.tr
Istanbul Univ, Faculty of Theology, Istanbul, TURKEY
Prof. Dr. Necmettin Gökkır ngokkir@istanbul.edu.tr
Istanbul Univ, Faculty of Theology, Istanbul, TURKEY
Prof. Dr. Ünal Kılıç ukilic@cumhuriyt.edu.tr
Sivas Cumhuriyet Univ, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Prof. Dr. Cemal Ağırman agirman@cumhuriyt.edu.tr
Sivas Cumhuriyet Univ, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Doç. Dr. Jon Hoover Jon.Hoover@nottingham.ac.uk
Nottingham Univ, School of Humanities, Dept of Theology, UK
Doç. Dr. Ali Yılmaz aliyilma@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet Univ, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY

Dr. Abdullah Pakoğlu apakoglu@gmail.com
Sivas Cumhuriyet Univ, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Dr. Adem Çiftci ademciftci28@hotmail.com
Sivas Cumhuriyet Univ, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Dr. Sema Yılmaz sema_106@hotmail.com
Sivas Cumhuriyet Univ, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah Kahraman a.kahraman69@hotmail.com
Marmara Univ, Faculty of Theology, Istanbul, TURKEY
Prof. Dr. Enbiya Yıldırım enbiyayildirim@hotmail.com
Ankara Univ, Faculty of Divinity, Ankara, TURKEY
Prof. Dr. İsmail Çalışkan duralaroltu@hotmail.com
Ankara Univ, Faculty of Islamic Sciences, Ankara, TURKEY
Prof. Dr. Ramazan Altıntaş ramazanaltintas59@hotmail.com
Necmettin Erbakan Univ, Faculty of Theology, Konya, TURKEY
Prof. Dr. M. Doğan Karacoşkun mkaracoskun@kilis.edu.tr
Kilis 7 Aralık Univ, Faculty of Theology, Kilis, TURKEY
Prof. Dr. Ahmet Yıldırım ayildirim2000@hotmail.com
Yıldırım Beyazıt Univ, Faculty of Islamic Sciences, Ankara, TURKEY
Prof. Dr. Alim Yıldız ayildiz@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet Univ, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Prof. Dr. Hüseyin Yılmaz hyilmaz@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet Univ, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Prof. Dr. Talip Özdeş tozdes@cumhuriyet.edu.tr
Sivas Cumhuriyet Univ, Faculty of Theology, Sivas, TURKEY
Prof. Dr. Ömer Kara omer.kara@atauni.edu.tr
Atatürk Univ, Faculty of Theology, Erzurum, TURKEY
Prof. Dr. Muammer İskenderoğlu muammer.iskenderoglu@erdogan.edu.tr
Recep Tayyip Erdogan Univ, Faculty of Theology, Rize, TURKEY
Dr. Tarık Abdulecelil info@tarik.me
Ain Shams Univ, Department of Islamic Studies, EGYPT
Dr. Bakıt Murzarayimov murzaraim@mail.ru
Manas Univ, Department of Islamic Studies, KYRGYZSTAN

HAKEM KURULU / REFEREE BOARD

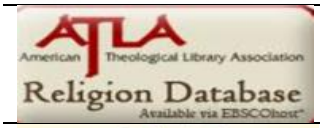
Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, en az iki hakemin görev aldığı çift taraflı kör hakemlik sistemi kullanmaktadır. Hakem isimleri gizli tutulmakta ve yayımlanmamaktadır. / ***Cumhuriyet Theology Journal*** uses double-blind review fulfilled by at least two reviewers. Referee names are kept strictly confidential.

İNGİLİZCE DİL EDİTÖRLERİ / ENGLISH LANGUAGE EDITORS

Dr. Miyase Yavuz Altıntaş – Dr. Zeynep Yücedoğru -Dr. Zuhal Ağılkaya Şahin-Dr. Metin Güven

DİZİNLENME BİLGİLERİ / ABSTRACTING AND INDEXING SERVICES

INDEXED IN EMERGING SOURCES CITATION (Web of Science) CLARIVATE ANALYTICS	**ESCI: Emerging Sources Citation Index** Indexing Start: 01/01/2015 Volume/Issue: 19/1
Scopus®	**Scopus** Indexing Start: 01/01/2016 Volume/Issue: 20/1
EBSCO	**EBSCO Humanities International Index** Indexing Start: 07/01/2016 Volume/Issue: 20/1 * Uluslararası Din Alan İndeksi

	EBSCO Humanities Source Ultimate Indexing Start: 07/01/2016 Volume/Issue: 20/1 * Uluslararası Din Alan İndeksi
	ATLA RDB©: ATLA Religion Database© Indexing Start: 20/05/2016 Volume/Issue: 20/1 * Uluslararası Din Alan İndeksi
	MLA International Bibliography Indexing Start: 14/06/2016 Volume/Issue: 20/1
	ProQuest Central Indexing Start: 15/01/2017 Volume/Issue: 21/1
	ProQuest Turkey Database Indexing Start: 15/01/2017 Volume/Issue: 21/1
	ULAKBİM TR DİZİN Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı TURKISH NATIONAL DATABASE Social Science and Humanities Database Indexing Start: 01/01/2012 Volume/Issue: 16/1
	Index Copernicus International Indexing Start: 08/12/2015 Volume/Issue: 19/3
	CEEOL: Central and Eastern European Online Library Indexing Start: 06/10/2016 Volume/Issue: 20/1

Diğer indeksler için bk. https://dergipark.org.tr/cuid

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi *Cumhuriyet Theology Journal*
Cilt: 23 **Sayı: 1** (15 Haziran 2019) **Volume:** 23 **Issue: 1** (June 15, 2019)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

EDİTÖRDEN

From The Editor

Sema Yılmaz _____ 1—4

ARAŞTIRMA MAKALELERİ / RESEARCH ARTICLES

İslâm Hukukunda Kamu Otoritesinin Çok Eşliliği Sınırlandırması

Restriction of Polygyny by the Public Authority in Islamic Law

İbrahim Yılmaz _____ 5—28

İlkokul Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenine İlişkin Metaforları

Metaphors of Elementary School Students Related to The Lesson and Teachers of Religious Culture and Moral Knowledge

Halil Taş _____ 29—51

Hicrî 5. Asır Şiî - Uşûlî Âlimlere Göre Gaybet Döneminde İmamın Yetkilerinin Ulemâya Geçiş Süreci

Transference of The Imām's Authority to Jurists in the Occultation Period According to 5th Century Shī'ī-Uṣūli Scholars

Habib Kartaloğlu _____ 53—71

Kur'ân'ın İkrar Ettiği İbrahimî Bir Hac Geleneği: Kalâid

An Abrahamic Ḥajj Tradition Accepted by the Qur'ān: Qalāid

Muhammed Selman Çalışkan _____ 73—101

17. ve 20. Yüzyıllar Arasında Arşiv Belgelerine Yansıyan Antalya Medreseleri

Antalya Madrasahs Between the 17th and 20th Centuries As Reflected in Archive Documents

Gülşen İstek _____ 103—125

Mülteci Öğrencilerin Kültürel Uyumları ile Dinî Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma

A Study On the Relationship Between Cultural Adaptation and Religious Coping of Refugee Students

Zeynep Özcan _____ 127—147

İçindekiler

Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

The Migration to Medina in Ṣaḥāba's Poetry

Mehmet Yılmaz _____ 149—170

Hanefî Sünnet Anlayışında Farklı Bir Çizginin Takibi: Kelamcı Usûl Yazarlarının Farklılaşma Noktaları

Following a Different Line in Hanafi Sunnah Conception: Differentiation Points of the Theologian Methodologists

Zübeyde Özben Dokak _____ 171—191

Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan'da Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri ve Camiler

Common Religious Education Activities and Mosques in Kyrgyzstan after Independency

Bakıt Murzaraimov - Mustafa Köylü _____ 193—211

Mâtürîdî'nin Tefsir-Te'vîl Ayrımı ve Bunun *Te'vîlât*'taki Pratik Değeri Üzerine Bir İnceleme

Tafsir-Ta'wīl Distinction of Māturīdī and an Evaluation of Its Practical Value in Ta'wīlāt

Enes Büyük _____ 213—232

Cüveynî'ye Göre *Kıyâs*ın Sınırları ve Sınırlılıkları -Tartışmalı *Asıl*lar Çerçevesinde-

The Borders and Limitations of qiyās in al-Juwaynī's Thought -In the Context of Controversial Origins (aṣl)-

Mehmet Macit Sevgili _____ 233—254

Ta'lik Karinesi Çerçevesinde Cümle Ögeleri Arasındaki İlişkiler

Relations Between Elements of Sentence in the Light of the Syntactic Connection

Yaşar Daşkıran _____ 255—272

Kur'ân'da Hitabın Geçişliliğinin İmkânı

The Possibility of Transmission of Speech in the Qur'ān

Muhammed İsa Yüksek _____ 273—290

Yahudilik'te 'Tikkun Olam: Dünyayı Tamir Etme' Kavramı Üzerine Bir Araştırma

A Survey on the Concept of 'Tikkun olam: Repairing the World' in Judaism

Mürsel Özalp _____ 291—309

II. Meşrutiyet Döneminde Çocuklar İçin Yazılmış 'Amelî İlmiḥal (1328) Ders Kitabının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Evaluation of 'Amelī Ilmiḥal (1328) Course Book for Children In The II. Constitutional Period in Terms of Religious Education

Halise Kader Zengin _____ 311—330

Emevîlerde, Haccâc b. Yûsuf Döneminden İtibaren Mevâlîden Cizye Alınması ve Arka Planı

Jizya Tax Levied on Mawālī By Al-Ḥajjāj ibn Yūsuf's Period in Umayyads and Its Background

Yunus Akyürek _____ 331—351

Contents

Abdestte Çoraplar Üzerine Meshin Hükmü

Rulings of Wiping Over Socks for Ablution

İsmail Yalçın _____ 353—374

Alâüddevle Simnânî'nin Tasavvufî Eğitim Anlayışı Bağlamında Âhiret

The Hereafter in the Context of 'Alā' al-Dawla al-Simnānī's Understanding of Mystical Training

Kübra Zümrüt Orhan _____ 375—393

Mehmed Saîd'in Kasîde-i Hamriyye Şerhi: Tarab-engîz

Commentary of Meḥmed Said on Qaside-i Khamriyya: Ṭarab-angiz

Yılmaz Öksüz _____ 395—413

Manevi Sağlık ve Hayata Yönelim Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması

Adaptation of the Spiritual Health and Life-Orientation Measure to Turkish Culture

Ali Baltacı _____ 415—439

Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme

The Matter of Murder of Daughters in Jahiliyyah Arab Community: Evaluation from The Perspective of Islamic History

Ahmet Acarlıoğlu _____ 441—460

Enverî-i Erzincânî ve Mevlûd-i Şerîf'i

Enverī Erzincānī and Mawlūd al-Sharīf

Seydi Kiraz _____ 461—495

Arşiv Belgeleri Işığında Mehmed Vusûlî Efendi ve Kurucusu Olduğu Molla Çelebi Tekkesi

Mehmed Vusuli Efendi in the Light of Archives and the Mullah Çelebi Dervish Lodge He Founded

Nuran Çetin _____ 497—519

Sinoptik Problem ve Redaksiyon Kritiği: Giriş Mahiyetinde Bir Değerlendirme

Synoptic Problem and Redaction Criticism: An Introductory Survey

Zafer Duygu _____ 521—544

İbn Teymiyye'de Selef ve Selefiyye Kavramları

The Concepts of Salaf and Salafiyya in Ibn Taymiyya

İsmail Akkoyunlu _____ 545—562

A General Look at the Islamic and Islamic Philosophy Studies in the USA

ABD'deki İslam ve İslam Felsefesi Çalışmalarına Genel Bir Bakış

Yunus Kaplan _____ 563—579

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
Haziran / June 2019, 23 (1): 149-170

Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

The Migration to Medina in Ṣaḥāba's Poetry

Mehmet Yılmaz
Dr. Öğr. Ü., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı
Assistant Professor, Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Rhetoric
Çanakkale, Turkey
myilmaz93@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-8223-7065

Makale Bilgisi / Article Information
Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received: 26 Şubat / February 2019
Kabul Tarihi / Accepted: 08 Mayıs / May 2019
Cilt / Volume: 23 **Sayı / Issue:** 1 **Sayfa / Pages:** 149-170
Atıf / Cite as: Yılmaz, Mehmet. "Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret [*The Migration to Medina in Ṣaḥāba's Poetry*]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 23/1 (June 2019): 149-170. https://doi.org/10.18505/cuid.532500
İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.
Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.
https://dergipark.org.tr/cuid

The Migration to Medina in Ṣaḥāba's Poetry

Abstract: After receiving the divine authorization from Allah to openly notify people of Islam, the Messenger of Allah started to publicly to invite the people of Mecca to Islam. Idolaters however felt heavy shame to give up the faith of their ancestors, and the pagans did not accept the Prophet's invitation to Islam. They applied various pressures to the Messenger of Allah and the believers to renounce the cause of Islam. When the animosity against the new Muslims became intolerable, Almighty Allah gave permission to immigrate, first to Habasha and then to Medina. Some of the companions of the Prophet periodically immigrated to Habasha and then to Medina. In the sources that have survived to the present day, poets (*ṣaḥāba*: companion of the Prophet Muhammad peace be upon him) reflect the events experienced during the immigration to Medina and the intensity of emotions they felt during the holy journey. These poets demonstrate in their writings a sense of elation and pride, having followed the Prophet's favorable advice to immigrate to Medina and portend that their religion will be strengthened in Medina by their presence. Their poems in terms of style are more focused on unscripted, or spontaneous feelings, a style of pauses to give harmony between the shorter verses, unlike long poetic tradition in the period of ignorance (*Jāhiliyya*).

Summary: The Messenger of Allah comes into the world of Mecca, where injustice and distorted belief forms prevail, and when he is forty years old, he is commissioned as a prophet by Allah Almighty. Considering the possibility that the Islamic invitation will not be accepted and welcomed by the pagan Arabs in Mecca, the Prophet tries to spread his cause among the people only he has trusted for three years. When revelation regarding publicly conveying Islam came, the Prophet begins to openly invite the people of Mecca to Islam. Since leaving the beliefs that are patrimonies preponderated the pagans, they started oppressing the Prophet and the believers. When the pressure exerted by the pagans exceeded the limit of tolerance, the Prophet advised the Ṣaḥāba for the temporary migration to Abyssinia. Some Muslims in need of protection followed the advice of the Messenger of Allah, and they migrated to Abyssinia.

In the meantime, the Prophet was under the protection of his uncle Abū Ṭālib. After the death of Abū Ṭālib, the pressure on the Prophet increased day by day. Moreover, it was even planned by the pagans to have them eradicated through conspiring against them. The Prophet, who understood that he cannot convey Islam in Mecca, went to Tāif to describe his case. The Prophet, however, faced a harsh reaction in Tāif and was forced to return to Mecca.

In the meantime, the people of Medina were in search of a leader to eliminate the mess in consequence of wars and instability with Jews on the one hand and among each other on the other hand.

The Prophet came to Mecca in the *Ḥājj* (pilgrimage) season and also presented the religion of Islam to groups from Medina People who perceived that the Prophet has the features to overcome the disasters between them, they pledge allegiance to the Prophet through the agreements known as *Bay'a al-'Aqaba* in the region called *al-'Aqaba*, respectively as *Bay'a al-'Aqaba* I and II. In this way, the city of Medina became ready to welcome the immigrants and to be a base of the Islamic religion that will open up to the world.

Almighty Allah is first allowed to Ṣaḥāba and then to Prophet to migrate to Medina and with migration of Prophet to Medina, a significant breakthrough was achieved in the history of Islam.

Since the issue of the migration to Medina corresponds to the early period of Islam, the sources of poetry reflected the migration of the Ṣaḥāba to Medina are few in number. Relevant texts in the available sources can be found consist of five articles as, three of them belong to Abū Aḥmad b. Jaḥsh, the fourth belongs to Bujaid b. 'Imran al-Huzâ'î'e and the last one belongs to an unknown poet. Because of his connection to the hegira, a verse pursuant to idolater poet Utbe b. Rabî'a was also included in the subject.

In related poem texts, it is seen that the Ṣaḥābahs poets had prided themselves on the fact that they followed the advice made by the Messenger of Allah on his way to hegira to Medina

and they tried to reflect the intensity of emotions they experienced in the face of the developments that occurred since the first moments of the movement of emigration to the poems.

Determined to migrate to Medina in order to strengthen the Islamic invitation, the poet Abū Aḥmad reflected the self-confidence of walking on the right way. Abū Aḥmad promised the Messenger of Allah that he will migrate to Medina and he was faithful to his word. Abū Aḥmad tried to resolve his concerns of his wife Umm Aḥmad that they might be harmed by the polytheists if they migrate to Medina and emphasized that they migrate to Medina in order to strengthen the God Almighty against superstitions.

Undoubtedly, the concerns of Umm Aḥmad in this context give clues about the dimensions of mobbing, oppression and torture policies applied to Muslims in Mecca.

Abū Aḥmad and his associates were full of belief that Almighty Allah will meet their expectations as they migrate to Medina in line with the recommendations of the Prophet. In this respect, the poet turns a deaf ear to the advice of many men, women and friends to not to leave Mecca environment that he was born and grew up in and the memories that adorns his inner life shaped.

The poet also points to the importance of the fellowship of Islam, rather than the spirit of Jāhiliyya As a matter of fact, because of tribal chauvinism, the poet called for the termination of hostilities in the past and convinced those around him to follow the call. In this respect, the poet is in peace with the fact that the family members will also have the blessings waiting for those who migrate for Allah. According to the poet, the idolaters who favored blasphemy and who opposed Muslims, deserved the wrath of Allah. Even if there are blood ties with the Muslims, the idolaters who favor the blasphemy and opposed the Muslims are frustrated.

In another poem, the poet also boasts Ghanm family, of whom he was a member, because they had fulfilled the promise they had given to the Prophet, that they would migrate to Medina. According to the poet, the Ghanm family is essentially loyal to the Prophet. As a matter of fact, the Ghanm family, which once occupied Mecca and lived off in Mecca, left the lands they lived in for Allah and migrated to Medina in groups of single and two in order to strengthen the invitation to Islam.

Poet Bujaid b. ʿImrān al-Khuāzʿi boasts about the fact that Khuzā'a tribe, of which he was a member, that is the lower tribe of the Kaʿb sons, supported the Prophet and some of his people migrated to Medina in his verses. In fact, according to the poet, the members of the Khuzā'a tribe trotted off to the Medina on the advice of the Prophet without wasting any time. Moreover, due to the agreement between the Khuzā'a tribe, who played a key role in the reasons causing conquest of Mecca, and the Prophet, Mecca was conquered and Mecca skies were cleaned from idolatry mist. The Khuzā'a tribe was instrumental owing to their admirable attitude in the conquest of Mecca and the Prophet to gain strength, despite the idolaters who once forced the Prophet to leave Mecca.

In the verses of the unidentified poet, it is seen that the names of the eight Ṣaḥāba who were subjected to oppression in the most troubled early periods of Islam, who left their homeland for Allah, migrated to Abyssinia or Medina and were heralded to enter heaven were mentioned. According to an unidentified poet, it is not possible for anyone to reach the rankings of these eight people due to the beautiful actions they performed.

In the last poem text, it is seen that the poet Abū Aḥmad was dissatisfied with the confiscation and sale of his house by Abū Sufyān when he emigrated to Medina. In the verses, the poet likens his home being unjustly confiscated by Abū Sufyān to a hunter holding the dove he seized tightly and he emphasizes that he will get his due in the afterlife from Abū Sufyān.

The poetry texts bearing the traces of migration to Medina are a continuation of the poetry technique of the period of Jāhiliyya in terms of the poetry technique, when wordings that are in accordance with the spirit of Islam are left aside. As a matter of fact, poets try to reflect the intensity of emotions they live in short verses instead of long term poems. Again, poets use the types of art, such as borrowing, metaphor and comparison, which are frequently used in

the poetry of the Jāhiliyya in order to bring the intensity of emotion they live in closer to the audience's perception. Poets build on these poems on *taweel*, *muteqâreb*, *baseet* and *qamel*, which are frequently found poetic measures in the poetry of Jāhiliyya.

As a last word, it is necessary to say that the poetry texts of Ṣaḥāba poets are historical objects in terms of shedding light on the events experienced during the Hijra. Again, the poem texts in question are important in terms of getting an idea about the state of old Arabic poetry during the transition period from the period of Jāhiliyya to the period of Islam.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Poem, Companion, Migration, Pagan, Verse.

Sahabe Şiirlerinde Medine'ye Hicret

Öz: Allah Resûlü (s.a.v.), haksızlıkların ve çarpık inanç biçimlerinin hüküm sürdüğü Mekke ortamında dünyaya gelir ve kırk yaşına bastığında Yüce Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilir. İslâm'ın açıktan tebliğ edilmesi yolunda Yüce Allah tarafından ilâhî buyruk gelince Allah Resûlü, Mekke halkını alenen İslâm'a davet etmeye başlar. Ne var ki ataların inancından vazgeçmek müşriklere ağır geldiğinden İslâm daveti putperestler arasında kabul görmez. Müşrikler, İslâm davasından vaz geçilmesi için Allah Resûlü'ne ve inananlara çeşitli baskılar uygularlar. Müslümanlara uygulanan baskılar tahammül sınırını aşınca Yüce Allah tarafından önce Habeşistan'a ardından Medine'ye hicret için izin verilir. Böylece sahabeden bazıları aralıklarla önce Habeşistan'a ardından Medine'ye hicret ederler. Günümüze ulaşan kaynaklarda sahabe şairler, Medine'ye hicret sırasında yaşanan hadiseleri ve hadiseler karşısında hissettikleri duygu yoğunluğunu beyitlere yansıtmaktadırlar. İlgili şiirlerde sahabe şairler, daha çok Allah Resûlü tarafından Medine'ye hicret edilmesi yolunda yapılan tavsiyeye uymuş olmalarıyla övünmekte ve Medine'de İslâm Dini'nin güçleneceğini umduklarına işaret etmektedirler. İlgili şiirler şiir tekniği açısından Câhiliye dönemindeki uzun şiir geleneğinin aksine maktalar halindedir ve hadiseler karşısında anlık duyguları beyitlere yansıtmaya ağırlık vermektedir.

Özet: İslâm'ın açıktan tebliğ edilmesi yolunda vahiy gelince Allah Resûlü Mekke halkını alenen İslâm'a davet eder. Ne var ki ata mirası çarpık inançları bırakmak putperestlere ağır geldiğinden putperestler Allah Resûlü'ne ve inanlara baskı uygulamaya koyulurlar. Putperestler tarafından uygulanan baskılar tahammül sınırını aşınca Allah Resûlü önce geçici süreyle Habeşistan'a hicret edilmesi yolunda sahabeye tavsiyede bulunur. Himayeye muhtaç bazı Müslümanlar Allah Resûlü'nün tavsiyesine uyarlar ve Habeşistan'a hicret ederler.

Bu sırada Allah Resûlü amcası Ebû Tâlib'in himayesi altındadır. Ebû Tâlib'in vefatının ardından Allah Resûlü'ne baskılar gün geçtikçe artar. Dahası Allah Resûlü'ne komplo kurarak ortadan kaldırılması için putperestler tarafından plân dahi yapılır. Mekke'de İslâm'ı tebliğ edemeyeceğini anlayan Allah Resûlü, davasını anlatmak amacıyla Tâif'e gider. Ne var ki Allah Resûlü, Tâif'de sert tepkiyle karşılaşır ve Mekke'ye geri dönmek zorunda kalır.

Bu sırada Medine halkı, bir yandan Yahudilerle diğer taraftan kendi aralarında uzun yıllar yaşanan savaşlar ve istikrarsızlıklar sebebiyle dağınıklıklarını giderecek bir lider arayışı içerisindedirler.

Allah Resûlü Hac mevsiminde Mekke'ye gelen Medineli gruplara da İslâm Dini'ni arz eder. Allah Resûlü'nün aralarındaki dağınıklıkları giderecek özelliklere de sahip olduğunu sezinleyen Medineliler, Akabe denilen bölgede sırasıyla I. Akabe ve II. Akabe adıyla bilinen anlaşmalarla Allah Resûlü'ne biat ederler. Böylece Medine kenti hicret yolcularını karşılamaya ve İslâm Dini'nin güç kazanarak dünyaya açılacağı bir üs bölgesi halini almaya hazır hale gelir.

Yüce Allah tarafından önce sahabeye sonra da Allah Resûlü'ne Medine'ye hicret izni verilir ve Allah Resûlü'nün Medine'ye hicret etmesiyle birlikte İslâm tarihinde yeni bir çığır açılır.

Medine'ye hicret hadisesi İslâm Dini'nin erken dönemine tekabül ettiğinden günümüze ulaşan kaynaklarda sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiir metinleri sayıca azdır. Ulaşılabilen kaynaklarda yer alan ilgili metinlerden üçü Ebû Ahmed b. Cahş'a, dördüncüsü Buceyd b.

'İmrân el-Huzâ'î'ye ve sonuncusu kimliği meçhul bir şaire ait olmak üzere toplam beş maktadan ibarettir. Hicretle bağlantısı bulunması sebebiyle Mekkeli müşrik şair 'Utbe b. Rabî'a'ya ait bir dizeye de konu içerisinde yer verilmiştir.

İlgili şiir metinlerinde sahabe şairlerin Medine'ye hicret edilmesi yolunda Allah Resûlü tarafından yapılan tavsiyeye uymuş olmaları sebebiyle övündükleri ve hicret hareketinin ilk anlarından itibaren meydana gelen gelişmeler karşısında yaşadıkları duygu yoğunluğunu dizelere yansıtmaya çalıştıkları görülmektedir.

İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla Medine'ye hicret etmede kararlı olan şair Ebû Ahmed, hak yolda yürümenin verdiği öz güveni dizelere yansıtmaktadır. Ebû Ahmed, Medine'ye hicret edeceğine dair Allah Resûlü'ne söz vermiştir ve sözüne sadıktır. Ebû Ahmed, eşi Ümmü Ahmed'in Medine'ye hicret etmeleri durumunda müşrikler tarafından kendilerine zarar verilebileceği yolundaki endişelerini gidermeye çalışmakta ve bâtıl karşısında hakkın güçlenmesi amacıyla Medine'ye hicret ettiklerine vurgu yapmaktadır.

Kuşkusuz Ümmü Ahmed'in bu bağlamdaki endişeleri Mekke'de Müslümanlara uygulanan yıldırma, baskı ve işkence politikalarının boyutları hakkında ipuçları vermektedir.

Ebû Ahmed ve beraberindekiler Allah Resûlü'nün tavsiyeleri doğrultusunda Medine'ye hicret ettiklerinden Yüce Allah tarafından beklentilerinin karşılanacağına olan inancı tamdır. Bu bakımdan şair doğup büyüdüğü ve iç dünyasını süsleyen hatıraların şekil aldığı Mekke ortamından ayrılmaması için kendisine telkinde bulunan kadın erkek nice dostun tavsiyelerine kulak asmamaktadır.

Şair Câhiliye ruhu yerine İslâm kardeşliğinin önemine de işaret etmektedir. Nitekim şair kabile asabiyeti sebebiyle geçmişte yaşanan düşmanlıkların sona erdirilmesi için çağrıda bulunmuş ve etrafındaki kimseleri çağrıya uymaları yolunda ikna etmiştir. Bu bakımdan şair, Allah için hicret edenleri bekleyen nimetlere aile bireylerinin de kavuşacak olmaları sebebiyle huzur içerisindedir. Şaire göre küfrü yeğleyen ve Müslümanlara karşı cephe alan müşrikler Allah'ın gazabını hak etmişlerdir. Müslümanlarla kan bağları olsa bile küfrü yeğleyen ve Müslümanlara karşı cephe alan müşrikler hüsrandadırlar.

Şair diğer şiir metninde de yine Medine'ye hicret edeceklerine dair Allah Resûlü'ne verdikleri sözü yerine getirmiş olmaları sebebiyle mensubu bulunduğu Ğanm ailesiyle övünmektedir. Şaire göre Ğanm ailesi Allah Resûlü'ne özde bağlıdırlar. Nitekim bir zamanlar Mekke'yi mesken edinen ve yaşamlarını Mekke'de idame ettiren Ğanm ailesi yaşadıkları toprakları Allah için geride bırakmışlar ve İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla tekli ve ikişerli gruplar halinde Medine'ye hicret etmişlerdir.

Şair Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î de mensubu bulunduğu Ka'b oğullarında alt kol olan Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'nü desteklemesi ve halkından bazı kimselerin Medine'ye hicret etmesi ile dizelerde övünmektedir. Nitekim şaire göre Huzâ'a kabilesi mensupları Allah Resûlü'nün Medine'ye hicret edilmesi yolunda yapmış olduğu tavsiye üzerine vakit kaybetmeden yola revan olmuşlarıdır. Dahası Mekke'nin fethine götüren sebeplerde kilit rol oynayan Huzâ'a kabilesi ile Allah Resûlü arasındaki anlaşma sebebiyle Mekke fethedilmiş ve Mekke semalarından şirk bulutları ilelebet temizlenmiştir. Huzâ'a kabilesi, takdire şayan tutumları sebebiyle Allah Resûlü'nün güç kazanmasına ve bir zamanlar Allah Resûlü'nü Mekke'den çıkmaya zorlayan müşriklere rağmen Mekke'nin fethedilmesine vesile olmuşlardır.

Kimliği belirsiz şaire ait dizelerde ise İslâm'ın en sıkıntılı ilk dönemlerinde baskılara maruz kalan, Allah için yurtlarını geride bırakarak Habeşistan'a veya Medine'ye hicret eden ve cennetle müjdelenen sekiz sahabe ismine yer verildiği görülmektedir. Kimliği belirsiz şaire göre hiç kimse yaptığı güzel eylemler sebebiyle dizlerde yer alan sekiz kişinin mertebesine ulaşması imkân dâhilinde değildir.

Son şiir metninde ise şair Ebû Ahmed'in Medine'ye hicret ederken geride bıraktığı evinin Ebû Süfyân tarafından el konulması ve satılması karşısında duyduğu hoşnutsuzluğa yer verdiği görülmektedir. Dizelerde şair, Ebû Süfyân tarafından evine haksız yere el konulmasını avcı

tarafından ele geçirilen kumrunun kaçmaması için avuç içerisinde sıkı sıkıya tutulmasına benzetmekte ve ölüm ötesi hayatta Ebû Süfyân'dan hakkını alacağına vurgu yapmaktadır.

Medine'ye hicret izleri taşıyan şiir metinleri İslâm Dini'nin ruhuna uygun düşecek lafızlar bir kenara bırakıldığında şiir tekniği açısından Câhiliye dönemi şiir maktalarının devamı niteliğindedir. Nitekim şairler yaşadıkları duygu yoğunluğunu uzun soluklu şiirler yerine kısa maktalarda dizelere yansıtmaya çalışmaktadırlar. Yine şairler yaşadıkları duygu yoğunluğunu dinleyicinin algısına yaklaştırmak amacıyla Câhiliye şiirinde sıkça kullanılan istiare, mecaz ve teşbih gibi sanat türleri kullanmaktadırlar. Şairler söz konusu maktaları Câhiliye şiirinde sıkça rastlanan tavîl, mutekârib, basit ve kâmil şiir vezinleri üzerine inşa etmektedirler.

Sahabe şairlere ait günümüze ulaşan şiirler hicret sırasında yaşanan olaylara ışık tutması bakımından tarihi birer vesika konumundadır. Yine söz konusu şiirler, Câhiliye dönemi'nden İslâm dönemi'ne geçiş aşamasında eski Arap şiirinin durumu hakkında fikir edinme bağlamında önem arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Arap Dili ve Belâğatı, Şiir, Sahabe, Hicret, Müşrik, Beyit.

GİRİŞ

İslâm öncesi Arap toplumlarında sömürüye dayalı kölecilik sistemi ve kuşaktan kuşağa aktarılan çarpık adetler sebebiyle tabakalar arasında adaletsizlikler had safhadadır. Yine İslâm öncesi Arap toplumlarında asabiyet sebebiyle kabileler arasında uzun yıllar süren çatışmalar söz konusudur. Bu bakımdan İslâm öncesi Arap toplumları, haksızlıkların, keşmekeşliklerin ve istikrarsızlıkların sıkça yaşandığı bir görüntü sergilemektedir.[1]

Öte yandan İslâm öncesi dönemde putperest Araplar kendilerini doğrudan Allah'a ibadet etmeye layık görmediklerinden[2] Kâbe'yi[3] ve Mekke kentini Allah'la aralarında aracı olacağına inandıkları putlarla donatmışlardır.[4] Putperest Araplar Hac mevsiminde Arap yarımadasının dört bir yanından Mekke'ye gelmekte ve kutsiyet elbisesi giydirdikleri putlara Kâbe'de tapınmaktadırlar. Dolayısıyla İslâm öncesi dönemde Mekke kenti Arap yarımadasının din merkezi konumunda öneme haizdir.

Haksızlıkların ve çarpık inançların hüküm sürdüğü Mekke ortamında dünyaya gelen Allah Resûlü (s.a.v.), İslâm'dan önce Mekke toplumunda 'doğru sözlü' ve 'güvenilir'[5] gibi fıtrata uygun sıfatlarla tanınır. Allah Resûlü kırk yaşına bastığında 611 yılı Ramazan ayının 17. gecesi Yüce Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilir.[6]

Allah Resûlü, İslâm davetinin putperest Araplar tarafından tepkiyle karşılanacağı ve kabul görmeyeceği ihtimalini göz önünde bulundurduğundan Mekke'de tebliğ görevini üç yıl boyunca sadece güvendiği kimseler arasında yaymaya çalışır.[7]

Allah Resûlü, "Artık emrolunduğun şeyi açıkça bildir ve müşriklerden yüz çevir" (el-Hicr 15/94) ve "(Önce) en yakın akrabanı uyar. Sana uyan müminlere (merhamet) kanadını indir" (eş-Şu'râ' 26/ 214, 215) ayetleri inince halkını açıktan İslam'a davet etmeye koyulur.

Ata mirası inançlardan vaz geçmek ağır geldiğinden putperestler Allah Resûlü'nü İslâm davasından vazgeçirmek amacıyla türlü yollara başvururlar. Söz gelimi putperestler,

---

1 'Abdu'l-Bâsıt Bedr, *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera* (Medine: 1993), 1: 109.

2 Mahmûd Şukrî el-Âlûsî, *Bulûğu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*, sad. Muhammed Behcet el-Eserî (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısrî, 1314), 2; 197.

3 İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-Asnâm,* thk. Ahmed Zekî Bâşâ (Kahire: Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1995), 99.

4 İbn el-Kelbî, *Kitâbu'l-Asnâm,* 18, 19.

5 Ebû Muhammed 'Abdulmelik b. Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, thk. Mecdî Fethi es-Seyyid v.dğr. (Tanta: Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, 1995), 1: 376.

6 Safiyyurrahmân el-Mubârekfûrî, *er-Rahîku'l-mahtûm*, (Katar: Vizâratu'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 2007), 64.

7 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 327, 328.

Allah Resûlü'nü yalan söylemekle, büyü yapmakla ve deli olmakla itham ederler.[8] Putperestler Allah Resûlü'ne inanan korumasız müminlere ise tahammülü zor işkenceler uygularlar. Nitekim putperestler, müminleri taşlarlar, uzun süre güneş altında bırakırlar, vücutlarına ağır kaya parçaları koyarlar, kırbaçlarlar ve kızgın demirle vücutlarını dağlarlar.[9]

Kuşkusuz bu ve benzer gelişmelerin, Allah Resûlü'nü Müslümanların içinde bulundukları zor koşullardan kurtulmaları için arayışa yönlendirmesi beklenecek bir durumdur. Bu bakımdan öncelikle çalışmaya ışık tutması amacıyla Medine'ye hicret olayına kısaca değinmek uygun olacaktır.[10] Ardından Medine'ye hicret izlerini taşıyan şiirler, içerik ve şiir tekniği bağlamında değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Çalışmada varılan tespitlere ise sonuç bölümünde yer verilecektir.

1. MEDİNE'YE HİCRET SEBEBİ

Müslümanlara uygulanan baskıların ve işkencelerin had safhada olduğu bu dönemde geçmişte yaşanan benzer hadiselerin anlatıldığı Kehf Sûresi iner.[11] Allah Resûlü'nün Kehf Sûresi'nde anlatılan hadiselerden dersler çıkarması ve İslâm davetinin selâmeti için yol haritası belirlemesi beklenecek bir durumdur. Zira İslâm davetinin güçlenmesi ve kabul görmesi için güvenli bir üsse ihtiyaç vardır.[12] Allah Resûlü bu amaçla sahabeye mevcut durumlar düzelinceye kadar dinlerini korumak ve maruz kaldıkları fitneden uzak durmak için Habeşistan'a hicret etmeleri yolunda tavsiyede bulunur. Zira Habeşistan Kralı âdildir ve ülkesine sığınanları himayesine almaktadır.[13]

Peygamberliğin V. yılında[14] başta Osman b. Affân (ö. 35/656) ve eşi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kızı Rukiye (ö. 2/624) olmak üzere Allah Resûlü'nün tavsiyesine uyan on iki erkek ve dört hanım sahabe Habeşistan'a hicret ederler. Böylece İslâm tarihinde ilk hicret kayda düşer. Daha sonra aralarında Zubeyr b. 'Avvâm (ö. 36/656), Mus'ab b. 'Umeyr (ö. 3/625), Osman b. Maz'ûn (ö. 2/623) ve Cafer b. Ebî Tâlib'in (ö. 8/629) de bulunduğu Habeşistan'a hicret eden sahabe sayısı seksen küsur muhacire ulaşır.[15]

Müşrikler Habeşistan'a sığınan Müslümanların Mekke'ye iadelerini sağlamak amacıyla 'Amr b. 'Âs (ö. 65/684) ve Abdullah b. Rabî'a'yı (ö. 35/656)[16] Necâşî'ye (ö. 9/630) elçi olarak gönderseler de Necâşî buna yanaşmaz.[17]

---

8 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 376, 377.

9 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 400.

10 Medine'ye Hicret ve gerekçeleriyle ilgili günümüzde yapılmış detaylı çalışmalar için bk. Ahmet Önkal,"Hicret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 458-462; Tuba Akarslan, *Rivâyetlerle Hicret Olayının Tahlili,* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012), 9-31; Fatih Açık, *İslâm Medeniyetinin Oluşum Sürecinin Göç ve Toplumsal Değişme İlişkisi Bağlamında İncelenmesi*, (Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2015), 56.-66.

11 Ebû'l-Fidâ, İsmail b. 'Umar b. Kesîr el-Kureşî ed-Dimaşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme (Riyad, Mektebetu'l-Ma'ârif, 1984), 5: 136.

12 Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân* (Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1972), 1: 29.

13 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 408.

14 Muhammed et-Tayyib en-Neccâr, *el-Kavlu'l-mubîn fî sîreti Seyyidi'l-murselîn* (Riyad: Dâru'l-Livâ', 1981), 101.

15 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 417.

16 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 420.

17 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 425.

Sığınmacı Müslümanların iadesini sağlamakta başarısız kalan müşrikler, intikam almak isterler ve Mekke'deki Müslümanlara baskıyı artırırlar.[18] Müşrikler Allah Resûlü'nü öldürmek için de plan yaparlar. Ne var ki amcası Ebû Tâlib buna izin vermez.[19] Zira Allah Resûlü amcası Ebû Talib'in himayesi altındadır.[20]

Müşrikler, Müslümanları ve Allah Resûlü'nü himayelerine alan Hâşimoğulları'na karşı üç yıllığına boykot kararı alırlar.[21] Karara göre Hâşimoğulları ile ilişkiler kesilecek, kız alıp verilmeyecek, alışveriş yapılmayacak ve hayatları güvence altına alınmayacaktır.[22] Müslümanlar üç yıllık süre zarfında zor günler geçirirler ve açlık sebebiyle ölüm tehlikesi atlatırlar.[23]

Ḳureyş eşrafından bazı kimseler bu duruma isyan ederler ve boykot kararnamesinin yazılı olduğu vesikayı yırtarlar. Böylece müşrikler tarafından Müslümanlara karşı uygulanan boykot kararı sona erer.

Nübüvvetin onuncu yılı Recep veya Ramazan ayı içerisinde Ebû Tâlib vefat eder.[24] Ebû Tâlib'in vefatını fırsat bilen müşrikler, Allah Resûlü'ne hakarette sınır tanımazlar.[25] Allah Resûlü artık Mekke'de İslâm'ı tebliğ edemeyeceğini anlar ve davasını anlatmak amacıyla Tâif'e gider.[26] Allah Resûlü Tâif'de sert tepkiyle karşılaşır ve Mekke'ye geri dönmek zorunda kalır.[27]

Mekke'de yaşanan gelişmeler sırasında Medine kenti Yüce Allah'ın takdiri ile İslâm davetine üs olma hazırlığı içerisindedir.[28] Zira Medine kenti, yakın geçmişte bölge ekonomisini elde tutmak isteyen Yahudilerle Evs ve Hazrec kabileleri arasında yaşanan rekabet savaşlarına sahne olmuştur. Evs ve Hazrec kabileleri arasında da uzun yıllar süren benzer savaşlar söz konusudur. Bu bakımdan halk yorgun düşmüş ve akıtılan kanı durdurabilecek bir lider arayışı içerisine girmiştir. Hz. Âişe (ö. 58/678) (r.a.), bu hususta şunları söyler: "Bu'âs Günü Yüce Allah'ın Hz. Peygamber'e (fırsat olarak) sunduğu bir gündür. Zira Allah Resûlü kalabalıkların darmadağınık olduğu, liderlerin öldürüldüğü ve yaralandığı bir zamanda ortaya çıktı. Bu bakımdan Yüce Allah, insanların İslâm'a girmeleri için Bu'âs Günü'nü Allah Resûlü'ne (s.a.v.) bir fırsat olarak sunmuştur."[29]

Tek tanrıya inanan Medine Yahudileri de geçmişten bu yana putperest Arapları sevmemektedirler. Allah'ın seçkin halkı olduklarına inanan Yahudiler, yakın gelecekte bir peygamber çıkacağı ve Yahudilerle birlikte putperest Araplara karşı top yekûn savaş açacağı yolunda söylemler geliştirirler. Yahudiler, beklenen peygamberin safında İrem ve Âd kavimleri gibi Arapları tarihten sileceklerini öne sürerler.[30]

---

18 Muhammed b. İshâk, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004), 1: 201.

19 İbn İshâk, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1: 203.

20 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 329.

21 İbn İshâk, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1: 201.

22 İbn İshâk, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 1: 206, 207.

23 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 1: 470.

24 Mubârekfûrî, *er-Rahîku'l-mahtûm*, 115.

25 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 29.

26 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 33.

27 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 36.

28 Ebû'l-Fidâ, İsmâil b. Kesîr, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk. Mustafa Abdu'l-Vâhid (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982), 2: 176.

29 Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdulazîz el-Bekrî, *Mu'cemu me'sta'cem*, thk. Mustafa es-Sakkâ (Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1945), 1: 260.

30 İbnu'l-Esîr, el-Cezerî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Keram, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdulkerîm, b. 'Abdu'l-Vâhidi'ş-Şeybânî, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003), 1: 610; Muhammed Heykel, *Hayâtu Muhammed* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, , ts.), 212.

Tam da bu sırada Tâif'ten dönen Allah Resûlü hac mevsiminde fırsat kollamakta ve Mekke'ye gelen kabile heyetlerine İslâm davetini arz etmektedir. Allah Resûlü Medine'den gelen yedi kişilik bir gruba da davasını arz eder. Medineli grup Allah Resûlü'ne icabet eder.

Medine'li grup Medine'ye döner ve Medine halkı arasında İslâm davetini yayar. Medine halkından çok sayıda kimse İslâm davetine uyar.

Ertesi yıl hac mevsiminde Medine'den on iki kişilik bir grup gelir ve Mekke dışında Akabe denilen yerde gizlice Allah Resûlü ile buluşur. Ardından Medineli grup Allah Resûlü'ne biat eder ve Medine'ye döner. Söz konusu biat İslâm tarihinde 'I. Akabe Biatı' adıyla kayda düşer. Medineli heyet Allah Resûlü'nden Medine'de kendilerine İslâm öğretilerini tanıtacak bir mürşit göndermesini ister. Allah Resûlü, Mus'ab b. 'Umeyr'i (ö. 3/625) Medineli heyetle birlikte Medine'ye gönderir.

Mus'ab b. 'Umeyr, Medine'de Kur'ân ayetleri okur ve halka İslâm öğretilerini tanıtır. Medine halkı Mus'ab b. 'Umeyr'e yakın ilgi gösterirler ve söylemlerini dikkate alırlar. Böylece Medine halkından çok kimse İslâm'a girer.

Ertesi yıl hac mevsiminde Medine'den yetmiş üç erkek ve iki kadın olmak üzere toplam yetmiş beş kişilik bir grup Mekke'ye gelir ve Akabe denilen mevkide Allah Resûlü ile buluşurlar. Medineli grup Akabe'de Allah Resûlü'ne biat ederler. Söz konusu biat İslâm tarihinde 'II. Akabe Biatı' adıyla kayda düşer.[31]

II. Akabe Biatı'na katılan Medineliler Mekke'den ayrılırlarken Allah Resûlü, İslâm davetini rahatça icra edebileceği bir zemine kavuşmanın verdiği hazla huzurlu ve mutludur. Zira Yüce Allah, Allah Resûlü'ne düşman karşısında korunabilmesi için savaş becerilerine sahip, güçlü ve yardımsever Medine halkını bahşetmiştir.[32]

2. MEDİNE'YE HİCRET

Müslümanların hicret edecekleri ve güç kazanacakları bir zemin temin edildiğini haber alan Kureyşliler, Mekke'de Müslümanlara uyguladıkları baskıyı daha da artırırlar.[33] Müslümanlar bu duruma tahammül edemezler ve Mekke'den ayrılmak için Allah Resûlü'nden izin isterler. Allah Resûlü Müslümanlara hicret için izin verildiğini müjdeler ve Medine'ye hicret etmeleri gerektiğini belirterek şöyle buyurur: "Hicret edeceğiniz yer bana gösterildi. Hicret edeceğiniz yer Yesrib'dir. Kim Mekke'den hicret ederek çıkmak isterse Yesrib'e gitsin."[34]

Mekke'den ayrılmak için gerekli izni alan Müslümanlar hazırlık yaparlar ve gizlice yola koyulurlar. Medine'ye ulaşan ilk muhacir Ebû Seleme b. 'Abdi'l-Esed (ö. 4/625) olur.[35] Ebû Seleme b. 'Abdi'l-Esed'i 'Âmir b. Rabî'a (ö. 35/656) ve eşi Leylâ bint Hasme (ö. ?/?) takip eder. Müslümanlar gruplar halinde Medine'ye ulaşırlar ve Ensâr'a konuk olurlar.[36]

İslâm tarihinde dönüm noktası olan Mekke'den Medine'ye hicret hadisesinin sahabe şairler tarafından şiirlere yansıtılması beklenecek bir durumdur. Çalışmanın bundan sonraki aşamasında sahabe şairlere ait şiirlerde sahabenin Medine'ye hicreti incelenecektir.

3. ŞİİRLERDE SAHABENİN HİCRETİ

Medine'ye hicret hadisesi sahabe şairler tarafından yakından izlenmiş ve hicret sırasında yaşanan olaylar şiirlere yansıtılmıştır.

---

31 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 59.

32 Muhammed b. Sa'd b. Menî' ez-Zuhrî, *Kitâbu't-Tabakāti'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed 'Umeyr (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001), 1: 192.

33 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 100.

34 Zuhrî, *Kitâbu't-Tabakāti'l-kebîr,* 1: 192.

35 Zuhrî, *Kitâbu't-Tabakāti'l-kebîr,* 1: 192.

36 Zuhrî, *Kitâbu't-Tabakāti'l-kebîr,* 1: 193.

Hicret olayı İslâm Dini'nin erken dönemine tekabül ettiğinden günümüze ulaşan kaynaklarda sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirler sayıca azdır. Bu durum, Medine dönemine kıyasla Mekke'de geçirilen süreçte şiir söylemeyi gerektirecek pek fazla münasebetin bulunmamasıyla ilintilidir.[37]

Çalışma konusu şiirlere İbn Hişâm'ın *Sîretu'n-Nebi*'si, İbn Kesîr'in *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*'si, yine İbn Kesîr'in *es-Sîretu'n-nebeviyye*'si, Belazûrî'nin *Ensâbu'l-eşrâf*'ı, Askalânî'nin *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*'si, Beyhakî'nin *es-Sunen el-Kubrâ*'sı, Zehebî'nin *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*'sı, Mes'ûdî'nin *Murûcu'z-zeheb*'i ve İbn 'Asâkir'in *Târîhu medîneti Dimaşk*'ı gibi temel siyer ve tarih kaynakları taranmak suretiyle ulaşılmıştır. İbn Sellâm'ın *Tabakâtu fuhûli'ş-şu'arâ*'sı, Merzubânî'nin *Mu'cemu'ş-şu'arâ*'sı ve Hamevî'nin *Mu'cemu'l-udebâ*'sı gibi temel edebiyat kaynakları da taranmış ancak çalışmayla ilgili bilgilere rastlanmamıştır.

Söz konusu kaynaklarda ilk üçü Ebû Ahmed b. Cahş'a (ö. 20/641), dördüncüsü Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î'ye (ö. ?/?) ve sonuncusu kimliği meçhul bir şaire ait olmak üzere toplam beş şiir tespit edilmiştir. Şiirlerden ilki kaside[38] olup diğerleri makta/kıta[39] halindedir. Hicretle bağlantısı bulunması sebebiyle Mekkeli müşrik şair 'Utbe b. Rabî'a'ya (ö. 2/624) ait bir beyite de konu içerisinde yer verilmiştir.

İlgili şiirlerde sahabe şairlerin Medine'ye hicret edilmesi yolunda Allah Resûlü tarafından yapılan tavsiyeye uymuş olmaları sebebiyle övündükleri ve hicret hareketinin ilk anlarından itibaren meydana gelen gelişmeler karşısında yaşadıkları duygu yoğunluklarını beyitlere yansıtmaya çalıştıkları görülmektedir.

Çalışma konusu şiirler mümkün olduğunca yaşanan hadiselere uygun düşecek biçimde kronolojik sıralamaya göre değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Medine'ye hicret hadisesinin ilk izlerine Ebû Ahmed b. Cahş'a[40] ait on beş beyitten oluşan kasidede rastlanmaktadır.

Şair Mekke'den ayrılmak üzere iken eşi Ümmü Ahmed el-Fâri'ah bint Ebû Sufyân'ın[41] (ö. ?/?) hicret konusundaki endişelerini dile getirerek beyitlere başlamakta ve eşine hicret etme gerekçelerini sıralayarak cevap niteliğinde şunları söylemektedir:[42] (Tavîl)[43]

---

37 'Umar Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, (Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1981), 1, 258.

38 Kaside, en az yedi beyitten oluşur ve beyit sayısında üst sınır yoktur. Bk. Mecdî Vehbe v.dğr., *Mu'cemu'l-mustalahâti'l-'arabiyye*, (Beyrut: Mektebetu Lubnân,1984), 293.

39 Makta/kıta, en fazla yedi veya dokuz beyitten oluşur. Bk. Cebbûr 'Abdu'n-Nûr, *el-Mu'cemu'l-edebî*, (Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1979), 261.

40 Ebû Ahmed b. Cahş ismi İslâm'a erken dönemde giren ve Medine'ye ilk hicret eden sahabe arasında yer alır. Ebû Ahmed b. Cahş, âmâdır ve Esed oğulları aşîretine mensuptur. Ebû Ahmed b. Cahş, Allah Resûlü'nün eşi Zeyneb (ö. 20/641) ile de kardeştir. Allah Resûlü, Esed oğulları aşireti mensuplarına Medine'ye hicret etmeleri yolunda tavsiyede bulununca aşiret mensupları topluca Medine'ye hareket ederler. Ebû Ahmed b. Cahş da Esed oğulları aşiretinin bir alt kolu olan mensubu bulunduğu Ğanm oğulları ile birlikte Medine'ye hicret eder. Bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 90; Zuhrî, *Kitâbu't-Tabakāti'l-kebîr*, I0, 98; Ahmed b. Ali b. Hâcer el-'Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî (Kahire: Merkezu Hecr li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2008), 12: 10; 'İzzu'd-Dîn b. el-Esîr Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad v.dğr. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.), 6: 5; 'Umar Rıdâ Kehhâle, *Mu'cemu kabâili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1997), 3: 22;

41 'Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 12: 11.

42 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 91; 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-Fidâ İsmâil b. 'Amr, İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. 'Abdu'l-Muhsin et-Turkî (Cîze: Hecr li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, 1999), 4: 427, 428; İbn Kesîr, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, I2: 219; Ahmed b. Yahya el-Belazûrî, *Ensâbu'l-eşrâf*, thk. Muhammed Hamîdullah (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 1: 268.

43 Her ne kadar ilk beyitin şatırı recez veznine yakın gözükse de şiirin tamamı dikkate alındığında beyitlerin tavîl vezninde geldiği açıktır. Kaldı ki beyitte yer alan أحمد lafzı vezin amaçlı أحمدِ şeklinde harekelenmesi durumunda ilk beyitin de tavîl veznide geldiği anlaşılmaktadır. Zira düzyazıda kabul görmeyen bu tür hususlar şiir için geçerlidir.

لَمَّا رَأَتْنِي أُمُّ أَحْمَدٍ غَادِيًا ... بِذِمَّةِ مَنْ أَخْشَى بِغَيْبٍ وأَرْهَبُ
تَقُولُ فَإِمَّا كُنْتَ لَا بُدَّ فَاعِلًا ... فَيَمِّمْ بِنَا الْبُلْدَانَ، وَلْتَنْأَ يَثْرِبُ
فَقُلْتُ لَهَا: بَلْ يَثْرِبُ الْيَوْمَ وَجْهُنَا ... وَمَا يَشَأِ الرَّحْمَنُ فَالْعَبْدُ يَرْكَبُ
إِلَى اللهِ وَجْهِي وَالرَّسُولِ وَمَنْ يُقِمْ ... إِلَى اللهِ يَوْمًا وَجْهَهُ لا يُخَيَّبُ
فكَمْ قَدْ تَرَكْنَا مِنْ حَمِيمٍ مُنَاصِحٍ ... وَنَاصِحَةٍ تَبْكِي بِدَمْعٍ وتَنْدُبُ
تَرَى أَنَّ وِتْراً نَأْيُنا عَنْ بَلَادِنَا ... وَنَحْنُ نَرَى أَنَّ الرَّغائبَ نَطْلُبُ
دَعَوْتُ بَنِي غَنْمٍ لِحَقْنِ دِمَائِهِم ... وَلِلْحَقّ لَمَّا لَاحَ لِلنَّاسِ مَلْحَبُ
أَجَابُوا بِحَمْدِ اللَّهِ لَمَّا دَعَاهُمُ ... إِلَى الْحَقّ دَاعٍ وَالنَّجَاحِ فَأَوْعَبُوا
وَكُنَّا وَأَصْحَاباً لَنَا فَارَقُوا الْهُدَى ... أَعَانُوا عَلَيْنَا بِالسِّلَاحِ وَأَجْلَبُوا
كَفَوْجَيْنِ: أَمَّا مِنْهُمَا فَمُوَفَّقٌ ... عَلَى الْحَقّ مَهْدِيٌّ، وَفَوْجٌ مُعَذَّبُ
طَغَوا وَتَمَنَّوا كِذْبَةً وَأَذَلَّهُمْ ... عَنِ الْحَقّ إِبْلِيسُ، فَخَابُوا وَخَيَّبُوا
وَرِعْنَا إِلَى قَوْلِ النَّبِيّ مُحَمَّدٍ ... فَطَابَ وُلاةُ الْحَقّ مِنَّا وَطُيِّبُوا
نَمُتُّ بِأَرْحَامٍ إِلَيْهِم قَرِيبَةٍ ... وَلَا قُرْبَ بِالْأَرْحَامِ إِذْ[44] لَا نُقَرَّبُ
فَأَيُّ ابْنِ أُخْتٍ بَعْدَنَا يَأْمَنَنَّكُم ... وَأَيَّةُ صِهْرٍ بَعْدَ صِهْرِي تُرْقَبُ
سَتَعْلَمُ يَوْماً أَيُّنَا إِذْ تُزَايِلُوا ... وَزُيِّلَ أَمْرُ النَّاسِ لِلْحَقّ أَصْوَبُ

Ümmü Ahmed, erken yola çıktığımı görünce gıyabında korktuğum ve ürktüğüm (Peygamber'e) verilen söz sebebiyle

Şunu demeye koyuldu: "İlla da yapman gerekiyorsa bizi başka diyarlara götür de Yesrib uzakta kalsın."

Ben de kendisine dedim ki: "Bilakis Yesrib'edir yönelişimiz bugün. (Zira) Rahmân ne dilerse kul oraya yönelir ancak.

Allah'adır yönelişim ve de Peygamber'e. Kim bir gün çevirirse Allah'a yüzünü, elbet boşa çıkarılmaz beklentileri.

Biz de bu yüzden geride bıraktık nice nasihat veren can dostu. Ve tavsiyede bulunan, gözyaşı akıtarak ağlayan ve de dövünen nice kadını.

(Yurdumuzu terk etmektense bizi ayrılmaya zorlayanlardan) intikam almaya hakkımız olduğunu öne süren[45] (nice kadını). Biz de (Allah yolunda hicret edenlere vaat edilen) nimetleri arzuladığımız için (hicret ettiğimizi) öne süreriz.

İnsanlara hak yol görülünce Ğanm oğulları ailesini akıtılan kanı durdurmaya ve hakka davet ettim. Onlar da – Allah'a hamdolsun- kabul ettiler bir davetçi İslâm'a ve başarıya çağırdığında (davetimi.) Ardından hicret için zaman kaybetmeden harekete geçtiler hep birden.

Biz (geçmişte) dostlarımızla beraberdik. (Ne var ki) dostlarımız doğru yoldan saptılar da bize karşı silahla destek oldular ve de (kendi saflarındaki komşulardan yandaş) topladılar.

(Artık) iki grup gibiyiz: Biri muvaffak olmuş Hakk'da ve doğru yolda. Bir diğeri ise azapta.

Başkaldırdılar ve bir yalan arzuladılar. İblis onları haktan uzaklaşmaları sebebiyle zelil kıldı da boşa çıktı beklentileri. Yandaşlarının beklentilerini de boşa çıkardılar.

Biz ise Peygamber Muhammed'in sözüne uyduk. (Böylece) hakseverlerimiz (hem) memnun kaldılar hem (de) hoş tutuldu gönülleri.

---

[44] Beyitte إذْ lafzı إذا anlamında şart ismi olarak kullanılmıştır. Bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, I2: 90.

[45] Beyitte yer alan وتر ifadesi ile baskıcı politika uygulamak suretiyle Müslümanları yurtlarından çıkarmaya zorlayan müşriklerden intikam alma hakkı kastedilmektedir. Bk. İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 91.

(Kureyşlilerle) akrabalık bağlarıyla bağlıyız yakından. (Ne var ki İslâm kardeşliğiyle Kureyşlilere) yaklaştırılmaz isek bize hiçbir akrabalık bağı yakın değildir.

Bizden sonra hangi kız kardeşin oğlu size teminat verecek? Kadın tarafından hangi akraba(nız) gözetilecek?

Arayı açtığınızda ve hak için insanların durumu ayrıştırıldığında hangimizin daha doğru yolda olduğumuzu elbet bir gün göreceksin.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair Medine'ye hicret edeceğine dair Allah Resûlü'ne söz vermiştir ve sözünde durmakta kararlıdır. Şair sabahın erken vaktinde gün ağarmadan yola koyulmak üzeredir. Ne var ki eşi Ümmü Ahmed duygularıyla hareket etmekte ve Medine'ye yönelmeleri durumunda düşmanların kendilerine zarar verebilecekleri yolunda endişe duymaktadır. Ümmü Ahmed'e göre Mekke'den ayrılmak son çare ise düşmanların şerrinden uzak durmak için Medine dışında başka bir yere hicret etmek daha doğrudur. Şair ise Medine'ye hicret etmeleri hususunda kararlıdır ve varış noktalarının Medine dışında bir yer olmayacağında ısrarlıdır. Zira Medine'ye bâtıl karşısında hakkın güçlenmesi amacıyla hicret etmektedirler. Elbet bu uğurda Yüce Allah ne dilemişse o olacaktır. Kuşkusuz Yüce Allah, rızası doğrultusunda hareket eden kulların beklentilerini boşa çıkarmayacaktır.

Görüleceği üzere Ümmü Ahmed'in Medine'ye hicret edilmesi durumunda muhacirlere müşrikler tarafından zarar verilebileceği yolundaki endişeleri Mekke'de Müslümanlara uygulanan yıldırma, baskı ve işkence politikalarının boyutları hakkında ipuçları vermektedir.

Şairin sarsılmaz iman gücüne sahip olduğuna işaret eden ipuçları da beyitlere yansımaktadır. Nitekim şair, Medine'ye hicret edeceğine dair Allah Resûlü'ne verdiği sözü yerine getirmek amacıyla doğup büyüdüğü ve iç dünyasını süsleyen hatıraların şekil aldığı Mekke ortamından tereddüt etmeden ayrılmayı göze almaktadır. Yine şair Medine'ye Allah için hicret edeceğinden Mekke'den ayrılmaması yolunda kendisine telkinde bulunan kadın erkek nice dosta kulak asmamaktadır.

Şair Câhiliye ruhu yerine İslâm kardeşliğine de dikkat çekmektedir. Nitekim şair asabiyet sebebiyle geçmişte yaşanan düşmanlıklara son vermeleri ve İslâm kardeşliğine sarılmaları yolunda etrafındakilere çağrıda bulunmuş onlar da çağrıyı dikkate almışlardır. Şimdi ise şairin aile bireyleri Allah Resûlü'nün daveti üzerine topluca Medine'ye hicret etmektedirler. Şair bu durum karşısında memnuniyetini izhar etmekte ve Allah için hicret edenleri bekleyen nimetlere aile bireylerinin de kavuşacak olmaları sebebiyle sevinmektedir.

Şair bir zamanlar dost olduğu kimselerin İslâm kardeşliği yerine küfrü yeğlemeleri ve Müslümanlara karşı cephe almaları sebebiyle de üzgündür. Bâtılda ısrarcı olan kimseler iblise uyduklarından zillet içerisindedirler ve Allah'ın gazabına müstahaktırlar. Buna mukabil hak yolda yürüyen Müslümanlar ise İslâm kardeşliği sayesinde birbirlerine kenetlenmişlerdir ve Allah yolunda olmanın verdiği hazla huzur içerisindedirler.

Son beyitlerde şair Medine'ye hicret etmek zorunda bırakılan Müslümanların bir gün güçlenecekleri ve aralarındaki akrabalık bağlarının Mekkelilere fayda vermeyeceği yolunda tehditler savurmaktadır.

Görüleceği üzere İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla Medine'ye hicret etmede kararlı olan şair, beyitlerde hak yolda yürümenin verdiği öz güvenle duygu yoğunluğu yaşamaktadır.

Şair Ebû Ahmed'e ait olduğu öne sürülen ve Medine'ye hicretin izlerini taşıyan dört beyitlik bir başka şiir de günümüze ulaşan kaynaklarda yer almaktadır.

Şair, söz konusu şiirde mensubu bulunduğu Ğanm ailesinin Allah Resûlü tarafından yapılan tavsiyeye uyarak Medine'ye hicret etmiş olmalarına yer vermekte ve şunları söylemektedir:[46] (Tavîl)[47]

لَقَدْ حَلَفَتْ عَلَى الصَّفَا أُمُّ أَحْمَـدٍ ... وَمَرْوَةَ بِاللَّهِ بَرَّتْ يَمِينُهَا[48]
لَنَحْنُ الْأُلَى كُنَّا بِهَا ثُمَّ لَمْ نَزَلْ ... بِمَكَّةَ حَتَّى عَادَ غَثّاً سَمِينُهَا
بِهَا خَيَّمَتْ غَنْمُ بنُ دُودَانَ وَانْثَنَتْ ... وَمَا إِنْ غَدَتْ غَنْمٌ وَخَفَّ قَطِينُهَا
إِلَى اللَّهِ تَغْدُو بَيْنَ مَثْنَى وَوَاحِدٍ ... وَدِينُ رَسُولِ اللَّهِ بِالْحَقّ دِينُهَا[49]

Ümmü Ahmed Safâ ve Merve üzerinde Allah'a Yemin etti de yemini (nin gereği) gerçekleşti kesin.

Biz elbet (bir zamanlar) orada (Mekke'de) idik ve (Mekke'nin) kıymetlisi (olan Peygamber) değerden düşünceye kadar Mekke'de yaşadık.

Ğanm b. Dûdân ailesi oraya yerleş (miş) ve (bir kenara) çekilmişti. Ğanm ailesinin erken vakitte yola koyulmasının hemen ardından Mekke'nin yükünün hafiflemesiyle birlikte

Allah'a yönelir (oldular) ikişerli ve tekli (gruplar halinde) Allah Resûlü'nün hak dini de dinleri olarak.

Şairin mensubu bulunduğu Ğanm ailesinin bireyleri mert kimselerdir ve Allah Resûlü'ne özde bağlıdırlar. Bu bakımdan şairin eşi Ümmü Ahmed, Kâbe'nin yanı başındaki Safâ ile Merve tepeleri üzerinde Allah için hicret edeceğine dair yemin etmiş ve yeminin gereğini yapmıştır. Ğanm ailesinin diğer bireyleri de Ümmü Ahmed gibi verdikleri söze sadıktırlar. Nitekim Ğanm ailesi, Allah için Medine'ye hicret edeceklerine dair Allah Resûlü'ne söz vermişler ve verdikleri sözün arkasında durmuşlardır. Bir zamanlar Mekke'yi mesken edinen ve yaşamlarını Mekke'de idame ettiren Ğanm ailesi yaşadıkları toprakları Allah için geride bırakmışlar ve İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla Medine'ye hicret etmişlerdir. Zira Mekke halkı Allah Resûlü'nün değerini bilmemişler ve Allah Resûlü'ne baskı politikası uygulamışlardır. Bu bakımdan Ğanm ailesi Allah yolunda tekli ve ikişerli gruplar halinde Mekke'den ayrılmışlardır.

Medine'ye hicretin izlerini taşıyan bir diğer şiir de şair Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î'ye ait üç beyitlik derlemedir. Şair mensubu bulunduğu Ka'b oğullarında alt kol olan Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'nü desteklemesi ve halkından bazı kimselerin Medine'ye hicret etmesi ile övündüğü[50] beyitlerde şunları söyler:[51] (Tavîl)

وَقَدْ أَنْشَأَ اللَّهُ السَّحَابَ بِنَصْرِنَا ... رُكَامَ سَحَابِ الْهَيْدَبِ الْمُتَرَاكِبِ
وَهِجْرَتُنَا مِنْ أَرْضِنَا عِنْدَنَا بِهَا ... كِتَابٌ أَتَى مِنْ خَيْرِ مُمْلٍ وَكَاتِبِ
وَمِنْ أَجْلِنَا حَلَّتْ بِمَكَّةَ حُرْمَةٌ ... لِنُدْرِكَ ثَأْراً بِالسُّيُوفِ الْقَوَاضِبِ

46 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, I2: 90; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1: 268; 'Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 12: 11.

47 Beyitte yer alan أحمد lafzının vezin amaçlı أحمدِ şeklinde harekelenmesi durumunda ilk beyitin de tavîl veznide geldiği anlaşılmaktadır.

48 *Sîretu'n-Nebi* ve *Ensâbu'l-eşrâf*'ta yer alan rivayetlerde hafif değişiklikler söz konusudur. Ancak beyitte siyak sibak ve anlam açısından *el-İsâbe*'de yer alan rivayet daha uygun düştüğünden burada esas alındı.

49 Her ne kadar beyitte son lafız İbn Hişâm tarafından دينا şeklinde rivayet edilmiş olsa bile doğrusu دينها dir. Bk. Belazûrî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1: 268.

50 Burhânu'd-dîn, Ebi'l-Hasen İbrahim el-Bikâ'î b. 'Umar, *Nazmu'd-durer fî tenâsubi'l-âyâti ve's-suvar* (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.), 8: 340.

51 'Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1: 499.

Yüce Allah, (Allah Resûlü'nü) desteklememiz sebebiyle yeryüzüne doğru sarkan bulutu oluşturmuştur[52]

Yurdumuzdan hicret etmemiz konusunda yazdıranın ve de yazanın en hayırlısı katından gelen bizde bir kitap vardır.

Keskin kılıçlarla alınan bir intikama yetişmemiz için sayemizde Mekke'ye saygınlık inmiştir.

Beyitlerde şairin mensubu bulunduğu Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'ne olan desteği ile övünmesi dikkat çekmektedir. Nitekim beyitlerde şair, Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'ne olan desteğine ve söz konusu destek sayesinde meydana gelen bulut mucizesine[53] gönderme yapmaktadır. Vahiy meleği Cibril (a.s.) aracılığıyla Allah Resûlü'ne hicret edilmesi yolunda izin getirilince Huzâ'a kabilesi mensupları vakit kaybetmeden Medine'ye hicret etmişlerdir. Dahası Mekke'nin fethine götüren sebeplerde kilit rol oynayan Huzâ'a kabilesi ile Allah Resûlü arasındaki anlaşma sebebiyle Mekke fethedilmiş ve Mekke semalarından şirk bulutları ilelebet temizlenmiştir. Huzâ'a kabilesi, takdire şayan tutumları sebebiyle Allah Resûlü'nün güç kazanmasına ve bir zamanlar Allah Resûlü'nü Mekke'den çıkmaya zorlayan müşriklere rağmen Mekke'nin fethedilmesine vesile olmuşlardır.

Dilbilimci er-Riyâşî (v. 257/871) tarafından Ḳureyşli bir şaire nispetle aktarılan beyitlerde ise Mekke'den Medine'ye erken dönemde hicret eden bazı sahabe isimlerine yer verildiği görülmektedir. Beyitlerde şair şunları söyler:[54] (Mutekârib)

---

[52] Beyitte şair, 'Yüce Allah (Allah Resûlü'nü) desteklememiz sebebiyle yeryüzüne doğru sarkan bulutu oluşturmuştur' ifadesiyle, Allah Resûlü'nün "Kuşkusuz bu bulutlar Ka'b oğullarının desteği sayesinde ortaya çıkmaktadır" şeklinde dile getirdiği söyleme gönderme yapmaktadır. Bk. Celâluddîn Abdurrahmân Ebû Bekr es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kubrâ*, thk. Muhammed Halîl Herrâs (Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, 1967), 2: 77; Sâmî Mekkî el-'Ânî, *el-İslâm ve'ş-şi'r* (Kuveyt: 'Âlemu'l-Ma'rife, 1996), 195. Söylemin öyküsü şöyledir:
Hicretin VII. yılında müşriklerle Müslümanlar arasında yapılan Hudeybiye anlaşmasında Huzâ'a kabîlesi Müslümanların safında yer alır. ed-Dîl oğulları ise Müşriklerin yanında saf tutarlar. Hudeybiye anlaşması, ed-Dîl oğulları tarafından Huzâ'a kabîlesine düzenlenen saldırı sonucunda bozulunca Huzâ'a kabîlesinin şairi 'Amr b. Sâlim (ö. ?/?), Mekke'den Medine'ye gelir ve anlaşma gereği Allah Resûlü'nden yardım talebinde bulunur. 'Amr b. Sâlim, Allah Resûlü'nün huzurunda ahde vefâ vurgusu yapar ve şu beyitleri okur: (Recez)

اَللّٰهُمَّ إِنِّي نَاشِدٌ مُحَمَّدًا	حِلْفَ أَبِينَا وَ أَبِيهِ الْأَتْلَدَا
كُنْتَ لَنَا أَباً وَكُنَّا وَلَداً	ثُمَّتَ أَسْلَمْنَا وَلَمْ نَنْزِعْ يَداً
فَانْصُرْ رَسُولَ اللَّهِ نَصْرًا أَعْتَدَا	وَادْعُ عِبَادَ اللَّهِ يَأْتُوا مَدَدًا
فِيهِمْ رَسُولُ اللهِ قَدْ تَجَرَّدا	إِنْ سِيمَ خَسفاً وَجْهُهُ تَرَبَّدَا
إِنَّ قُرَيْشًا أَخْلَفُوكَ الْمَوْعِدَا	وَنَقَضُوا مِيثَاقَكَ الْمُؤَكَّدَا
هُمْ بَيَّتُونَا بَالْوَتِيرِ هُجَّدًا	وَقَتَلُونَا رُكَّعًا وَسُجَّدًا

Allah'ım! Muhammed'e gerçekten yakarıyorum. Babamızın ve onun da ceddinin müttefiki (Muhammed'e).
Sen bize baba idin biz de sana evlât. Hem sonra biz barışı yeğledik de el çekmedik asla.
O halde Ey Allah'ın Resûlü! Hemen yardıma koş ve Allah'ın kullarını da çağır ki imdada yetişsinler!
Allah'ın Resûlü de (silahını) kuşanmış halde aralarında bulunarak! Haksızlık karşısında çehresi değişen (Allah Resûlü!)
Zira Ḳureyş(liler) sana ahde vefâ etmediler ve seninle kesin olan anlaşmayı bozdular.
Onlar bize geceyi uykusuz geçirttiler el-Vetîr'de ve rükû ve secde halinde bizi katlettiler.
Beyitlerden etkilenen Allah Resûlü, ahde vefâ örneği sergiler ve 'Amr b. Sâlim'e: "Ey 'Amr b. Sâlim! Yardım edildin" buyurur. Bu sırada gökyüzünde bir bulut kümesi peydahlar. Allah Resûlü "Kuşkusuz bu bulutlar Ka'b oğullarının desteği sayesinde ortaya çıkmaktadır" buyurur. Böylece Mekke'nin fethi için düğmeye basılır. Bk. Ebû Bekr Ahmed b. El-Huseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sunen el-Kubrâ*, thk. Muhammed Abdu'l-Kâdir 'Atâ, (Beyrut, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003), 9: 390, 391.

[53] Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kubrâ*, 2: 77.

[54] Şemsu'd-dîn Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf v.dğr. (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1981), 1: 34; Ebû'l-Hasen Ali b. el-Huseyn b. Ali el-Mes'ûdî, *Murûcu'z-zeheb*, tsh. Kemâl Hasen Ali (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2005), 2: 218; Ebû'l-

فَيَا سَائِلِي عَنْ خِيَارِ الْعِبَـا دِ صَادَفْتَ ذَا الْعِلْمِ وَالْخِبْرَه
خِيَارُ الْعِبَادِ جَمِيعاً قُرَيْشٌ وَخَيْرُ قُرَيْشٍ ذَوُو الْهِجْـــرَه
وَخَيْرُ ذَوِي الْهِجْرَةِ سَابِقُونَ ثَمَانِيَةٌ وَحْدَهُم قُصِـــــرَه[55]
عَلِيٌّ وَعُثْمَانُ ثُمَّ الزُّبَيْـــرُ وَطَلْحَةُ وَاثْنَانِ زُهْـــــرَه
وَسَيْخَانِ قَدْ جَاوَرَا أَحْمـــدَا وَجَاوَرَ قَبْرَاهُمَا قَبْـــــرَه
فَمَنْ كَانَ بَعْدَهُمَا فَاخِـــراً فَلَا تَذْكُرُوا عِنْدَهُم فَخْـــرَه

Behey kulların en hayırlılarını bana soran kimse! (Bil ki) bilgi ve deneyim sahibi kimseyle karşılaştın.

Bütün kulların en hayırlıları Ḳureyş'dir. Ḳureyş'in en hayırlıları da hicret ehli olanlardır.

Hicret ehlinin en hayırlıları ise öncülerdir. (Hicretin öncüleri de) sekiz (kişi ile) sınırlıdır:

Ali, Osman sonra Zubeyr ve Talha, iki de Zuhre kabilesinden

Ve de Ahmed'e komşu olan iki saygın kimse kabirleri kabrine komşu olan (iki saygın kimse).

O halde bu ikisinden sonra kim övünürse övgüsüne itibar etmeyiniz insanların katında.

Şaire göre Ḳureyşin en hayırlıları Habeşistan'a veya Medine'ye hicret eden sahabedir. Hicret ehlinin en hayırlıları ise ilk hicret edenler olup sayıları sekiz ile sınırlıdır. Zira en hayırlı sekiz kişi cennetle müjdelenen[56] ve İslâm'a ilk giren Müslümanlardır. Dolayısıyla en hayırlı sekiz kişi İslâm'ın sıkıntılı ilk dönemlerinde baskılara maruz kalmışlar ve Allah için yurtlarını geride bırakarak Habeşistan'a veya Medine'ye hicret etmişlerdir. Bu bakımdan şaire göre hiç kimsenin yaptığı güzel eylemler sebebiyle beyitlerde sözü edilen sekiz sahabenin mertebesine ulaşması mümkün gözükmemektedir. Söz konusu en hayırlı sekiz sahabe şunlardır: Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661), Osman b. Affân (ö. 35/656), ez-Zubeyr b. el-'Avvâm (ö. 36/656), Talha b. Ubeydullah (ö. 36/656), Abdurrahmân b. 'Avf (ö. 72/651), Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 55/675), Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634) ve Hz. Ömer (ö. 23/644).

Medine'ye Allah için hicret eden sahabe, geride bıraktıkları mülklere ve mallara üzülmemektedirler. Söz gelimi Cahş oğulları, Mekke'den ayrılırlarken evlerini olduğu gibi bırakmışlardır. Bir süre sonra ev harabe olmaya yüz tutmuş ve kapısı rüzgârın da etkisiyle kendiliğinden açılıp kapanmaya başlamıştır. Bir ara 'Utbe b. Rabî'a, el-'Abbâs b. Abdulmuttalib (ö. 32/653) ve Ebû Cehil'in (ö. 2/624) yolu evin bulunduğu yerden geçer. 'Utbe b. Rabî'a, evin içler acısı görüntüsü karşısında hüzünlenir ve derin bir nefes alarak şu beyiti mırıldanır:[57] (Basît)

وَكُلُّ دَارٍ وَإِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهَا يَوْماً سَتُدْرِكُهَا النَّكْبَاءُ وَالْحُوَبُ

Her ev bir süre ayakta kalsa da (elbet) bir gün felaket ve elem başına gelecektir.

Cahş oğullarının şairi Ebû Ahmed de Mekke'den ayrılırken geride evini ve eşyalarını olduğu gibi bırakmıştır. Ebû Süfyân eve el koyar ve bir süre sonra 'Amr b. 'Alkame b. el-Muttalib'e evi satar. Ebû Süfyân elde ettiği para ile bazı borçlarını kapatır. Ebû Ahmed, Ebû Süfyân

Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah b. 'Asâkir, eş-Şâfi'î, *Târîhu medîneti Dimaşk*, thk. Muhibbu'd-Dîn Ebû Sa'îd v.dğr. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995, 25: 107.

55 *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ* ile *Murûcu'z-zeheb*'de lafız قصره yerine نصره şeklindedir. Ancak قصره ifadesi siyak sibak ve anlam itibarıyla daha uygun düşmektedir. Bk. İbn 'Asâkir, *Târîhu medîneti Dimaşk*, 25: 107.

56 Tirmizî, "Edeb", 87.

57 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 89; İbn Kesîr, *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*, 4:, 426.

tarafından evinin satıldığı haberini alır ve bu duruma içerler. Akabinde Ebû Süfyân'a haber salar ve yaptığı haksızlık sebebiyle Ebû Süfyân'ı paylar. Ebû Ahmed, ölüm ötesi hayatta Ebû Süfyân'dan hakkını alacağına vurgu yaparak beyitlerde şunları söyler:[58] (Kâmil)

أَبْلِغْ أَبَا سُفْيَانَ عَنْ أَمْرٍ عَوَاقِبُـــــــهُ نَدَامَـــــه
دَارَ ابْنِ عَمِّكَ بعْتَهَا تَقْضِي بِهَا عَنْكَ غَرَامَه
وَحَلِيفُكُمْ بِاللَّهِ رَبّ النَّا سِ مُجْتَهِدُ الْقَسَامَه
اِذْهَبْ بِهَا اِذْهَبْ بِهَا طَوَّقْتَهَا طَوْقَ الْحَمَامَة

Ebû Süfyân'a akıbetleri pişmanlık olacak bir mesele hakkında şunu ulaştır:

Amcaoğlunun evini sattın da (elde ettiğin) parayla üzerinde olan bir borç ödersin (öyle mi?)

Size yemin billah olsun ki; insanların Rabbi (adalet) taksiminde gayretlidir.

(Evimi satmak suretiyle elde ettiğin kazançla) git gidebildiğin kadar git. Kumru yakalar gibi sahiplendin (hakkın olmayan) eve.

Şair bu durumu Mekke'nin fethinden sonra Allah Resûlü'ne arz eder. Allah Resûlü cevap vermek yerine susmayı yeğler. Olaya tanık olan sahabe, Allah Resûlü'nün İslâm daveti yolunda zarar edenlerin mallarını geri iade etmelerini arzulamadığını söyleyerek şairi uyarırlar. Şair bu hadiseden sonra konuyu gündeme taşımaz.[59]

Yapılan izahlardan da anlaşılacağı üzere sahabe şairler beyitlerde, eş, dost ve hususî eşyaları arkada bırakarak Medine'ye hicret etmeleriyle övünmektedirler. Şairler bunu yaparken hicret eylemini Allah Resûlü'nün tavsiyesi üzerine Allah için yaptıklarını da vurgulamaktadırlar. İlgili şiirlerde hicret hareketinin ilk anlarından itibaren yaşanan hadiselere ve şairlerin duygu yoğunluklarına ağırlık verildiği dikkate şayandır.

4. TEKNİK ÖZELLİKLER

Sözlükte 'beyit' ve 'her türden bilgi'[60] anlamlarına gelen şiir, terim olarak, 'duygu ve düşünceleri tasvir eden vezinli ve kafiyeli söz'[61] şeklinde tanımlanır. Buna göre teknik anlamda şiir sanatı, mana[62] ile birlikte lafız, vezin, kafiye, duygu/infial[63] ve kurgu/sanat tasviri[64] gibi üslûp[65] unsurlarından oluşur.

Çalışma boyunca sahabenin Medine'ye hicret şiirine mana itibarıyla değinildi. Bu bakımdan Medine'ye hicret şiiri, şiir tekniği bağlamında lafız, vezin, kafiye, duygu/infial ve sanat tasviri gibi şiire şekil veren[66] özellikler yönüyle incelenecektir.

4.1. Lafız

İslâm Dini insanlık tarihinde köklü değişiklikler meydana getirdiği gibi şiir dilinde de değerlerine uygun düşecek yenilikler ihdas etmiştir. Örnek vermek gerekirse Câhiliye dev-

58 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 124; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1: 269.
59 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 124.
60 İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab,* "Şın" *(*Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, , ts.), 4: 2273,
61 Ahmed eş-Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî* (Kahire: Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye, 1973), 298.
62 Ebû 'Ali el-Hasen b. Raşîk, el-Ḳayravânî, *el-'Umde fî mehâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1981), 1: 119.
63 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 298.
64 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 301.
65 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 302.
66 Abdullah Hâmid el-Hâmid, *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebiyye* (Riyad: Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, ts.), 18.

rinde şiir dili çöl hayatının karakteristik özelliklerini taşımakta ve anlaşılması zor lafızlar içermektedir.[67] Buna mukabil sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirler ise sadelik gibi İslâm Dini'nin beraberinde getirdiği değerlerin Asr-ı Saadet Arap şiirindeki karakteristik özelliklerini taşımaktadır.[68]

4.2. Vezin ve Kafiye

Sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirler vezin ve kafiye itibarıyla Câhiliye şiirinin devamı niteliğindedir. Nitekim söz konusu şiirlerden üçü '*tavîl*', biri '*mutekârib*' bir diğeri '*basît*' ve sonuncusu '*kâmil*' veznindedir. '*Tavîl*', '*mutekârib*', '*basît* ve '*kâmil*' şiir vezinleri Câhiliye şiirinde en fazla tercih edilen vezinler arasındadır.[69] Medine'ye hicret esintileri içeren söz konusu şiirler İslâm Dini'nin erken dönemini temsil ettiğinden Câhiliye şiirinin devamı niteliğinde olması beklenecek bir durumdur.

4.3. Duygu/İnfial

İki tür eski Arap şiiri vardır. Bunlardan ilki birden çok kazanım ve tema içeren uzun şiirlerdir. Söz konusu şiirler ana hatlarıyla gazel içerikli giriş, asıl tema ve sonuç gibi bölümlerden oluşur. Diğer şiir türü ise, duygu yoğunluğunu dışa yansıtan kısa maktalardır. Uzun soluklu şiir türünün aksine maktalarda konu bütünlüğü söz konusudur. Zira şair maktalarda anlık duygularla hareket etmekte ve iç dünyasında çalkalanan duygu yoğunluğunu beyitlere yansıtmaya ağırlık vermektedir.[70] Bir kaside dışında maktalar halinde gelen hicret şiirlerinde de şairlerin anlık duygularla hareket ettikleri ve yapmacık ifadelerle beyitleri süslemek yerine iç dünyalarında çalkalanan duyguları beyitlere yansıtmaya yoğunlaştıkları görülmektedir.

4.4. Kurgu/ Sanat Tasviri

Yaşanan duygu yoğunluğunun dinleyicide/okuyucuda kalıcı etki bırakabilmesini sağlamak amacıyla zihinlerde canlanacak biçimde somutlaştırılması gerekmektedir.[71] Bu bakımdan şair, iç dünyasında çalkalanan duygu yoğunluğunu, *istiare*, *mecaz* ve *teşbih* gibi sanat türlerinden yararlanarak aşina olduğu somut kalıplar içerisinde dinleyicinin algısına yaklaştırmaya çalışır.[72]

Sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirlerde duygu yoğunluğunun, daha çok yüzeysel ifadelerle dile getirildiği görülmektedir. Nitekim ilgili şiirlerde iki istiare, bir mecaz ve iki teşbih sanatı dışında sanat tasvirlerine rastlanmamaktadır. Kuşkusuz bu durum sahabe şairlerin hadiseler karşısında ani duygularla hareket ettiklerine ve beyitlerde vermek istedikleri mesajı zihinlere yaklaştırmak için sanat tasvirlerini sıkça kullanmaya vakit ayıramadıklarına işaret eden göstergelerdendir.

Sahabenin Medine'ye hicretini yansıtan şiirlerde dikkat çeken istiare, mecaz ve teşbih sanatlarını şu şekilde izah etmek mümkündür:

Şair Ebû Ahmed, eski dostlarının İslâm daveti yerine küfrü yeğlemiş olmalarını *istiare sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve beyitte şunları söylemektedir:[73] (Tavîl)

وَكُنَّا وَأَصْحَاباً لَنَا فَارَقُوا الْهُدَى أَعَانُوا عَلَيْنَا بِالسِّلَاحِ وَأَجْلَبُوا

---

67 Sözgelimi bk. İmru'u'l-Kays, *Dîvân,* tsh. Mustafa 'Abdu'ş-Şâfî. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004), 110.

68 Nâyif, Ma'rûf, *el-Edebu'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1990), 275.

69 Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edebi'l-'arabî, el-'Asru'l-câhilî* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1960), 186.

70 Yahya el-Cebbûrî, *eş-Ş'iru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh* (Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986), 241.

71 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 210.

72 Şâyib, *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*, 218.

73 İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 91; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 2: 268.

Biz (geçmişte) dostlarımızla beraberdik. (Ne var ki) dostlarımız doğru yoldan saptılar da bize karşı silahla destek oldular ve de (kendi saflarındaki komşulardan yandaş) topladılar.

Beyitte 'İslâm daveti', hedefe ulaştıran 'doğru yol'a benzetilmektedir. Ancak beyitte *muşebbehun bih* 'doğru yol' zikredilmiş iken *müşebbeh* 'İslâm daveti' hazfedilmiştir. Bu bakımdan beyitte *istiare-i tasrîhiyye* sanatı söz konusudur. Kuşkusuz 'dostlarımız İslâm davetini kabul etmediler' şeklindeki yalın ifade biçimi yerine istiare sanatının kullanıldığı 'dostlarımız doğru yoldan saptılar' ifadesi daha beliğdir. Zira hedefe ulaştıracak esas yoldan sapma tasavvuru, İslâm davetinin Müşrikler tarafından kabul görmemesi sebebiyle ortaya çıkan vahim tablonun zihinlerde net biçimde canlanmasını sağlamaktadır.

Ebû Ahmed, bir başka beyitte Allah Resûlü'nün Mekkeliler tarafından kıymetinin bilinmemiş olmasını da yine *istiare sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve şunları söylemektedir:[74] (Tavîl)

لَنَحْنُ الْأُلَى كُنَّا بِهَا ثُمَّ لَمْ نَزَلْ بِمَكَّةَ حَتَّى عَادَ غَثّاً سَمِينُهَا

Biz elbet (bir zamanlar) orada (Mekke'de) idik ve (Mekke'nin) kıymetlisi (olan Peygamber) değerden düşünceye kadar Mekke'de yaşadık.

Beyitte 'Allah Resûlü' kadir kıymet bilmeyen kimselerin eline düşmüş 'paha biçilmez değerde bir nesne'ye benzetilmektedir. Ancak beyitte *muşebbehun bih* 'Mekke'nin kıymetlisi' zikredilmiş iken *müşebbeh* 'Allah Resûlü' hazfedilmiştir. Bu bakımdan beyitte *istiare-i tasrîhiyye* sanatı söz konusudur. Kuşkusuz 'Mekke halkı Allah Resûlü'nün kıymetini bilmedi' şeklindeki yalın ifade biçimi yerine istiare sanatı kullanılmak suretiyle dile getirilen 'Mekke'nin kıymetlisi değerden düştü' ifadesi daha beliğdir. Zira kıymetli mücevher gibi paha biçilmez bir nesnenin değer bilmeyen şahısların elinde maruz kalacağı haksız muamele tasavvuru, Allah Resûlü'nün Mekke'de uğradığı haksızlıkların zihinlerde net biçimde canlanmasını sağlamaktadır.

Şair Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î ise mensubu bulunduğu Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'ne destek olması ve halkından bazı kimselerin Medine'ye hicret etmesi karşısında yaşadığı duygu yoğunluğunu *mecâz sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve beyitte şunları söylemektedir:[75](Tavîl)

وَمِنْ أَجْلِنَا حَلَّتْ بِمَكَّةَ حُرْمَةٌ لِنُدْرِكَ ثَأْراً بِالسُّيُوفِ الْقَوَاضِبِ

Keskin kılıçlarla alınan bir intikama yetişmemiz için sayemizde Mekke'ye saygınlık inmiştir.

Beyitte şair, Huzâ'a kabilesi sayesinde Mekke'ye saygınlık indiği iddiasında bulunmaktadır. Hâlbuki 'saygınlık' manasına gelen **حرمة** lafzı ism-i masdar olduğundan gerçek anlamda Mekke'ye inmesi imkân dâhilinde değildir. Bu bakımdan **احرمة**lafzının esas anlamı göz ardı edilerek mübalağalı biçimde 'saygın kimseler' manasında kullanıldığı aşikârdır. Nitekim Huzâ'a kabilesi sayesinde saygınlık timsali olan sahabe, Mekke'yi fethetmişler ve şirk kalıntılarını tamamen ortadan kaldırmak suretiyle Mekke'ye saygınlık getirmişlerdir. Dolayısıyla beyitte mübalağa amaçlı *mecaz-ı aklî sanatı* kullanıldığı açıktır.

Şair Ebû Ahmed ise Mekke'den ayrılmak üzere iken yaşadığı duygu yoğunluğunu *teşbih sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve beyitte şunları söylemektedir:[76] (Tavîl)

كَفَوْجَيْنِ: أَمَّا مِنْهُمَا فَمُوَفَّقٌ عَلَى الْحَقِّ مَهْدِيٌّ، وَفَوْجٌ مُعَذَّبُ

[74] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 90; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1: 268.
[75] 'Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, 1: 499.
[76] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 91; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1: 268.

(Artık) iki grup gibiyiz: Biri muvaffak olmuş / Hakk'da ve doğru yolda. Bir diğeri ise azapta.

Beyitte şair İslâm davetini kabul eden Müslümanlarla, küfrü yeğleyen müşrikler arasında kıyaslama yapmakta ve iman ehli ile küfür ehlini birbirine zıt iki grupta tasnif etmektedir. Zira nesneler arasında kıyaslamaya gidilmesi aradaki farklılıkların zihinlerde keskin çizgilerle algılanmasına katkı sağlamaktadır. Şair iki zıt grup arasındaki farklılığı teşbih sanatı kullanmak suretiyle ortaya koymaya çalışmaktadır. Nitekim beyitte müşrikler ve Müslümanlar '*müşebbeh'*, iki grup '*muşebbehun bih'*, '*kâf'* teşbih edatı ve iki grup arasındaki farklılık ise '*vechu'ş-şebeh'*dir.

Yine şair Ebû Ahmed Mekke'den ayrılırken geride bıraktığı eve Ebû Süfyân tarafından el konulması sebebiyle duyduğu hoşnutsuzluk hissini *teşbih sanatı* kullanmak suretiyle zihinlere yaklaştırmaya çalışmakta ve beyitte şunları söylemektedir:[77] (Kâmil)

اِذْهَبْ بِهَا اِذْهَبْ بِهَا طَوَّقْتَهَا طَوْقَ الْحَمَامَة

(Evimi satmak suretiyle elde ettiğin kazançla) git gidebildiğin kadar git. Kumru yakalar gibi sahiplendin (hakkın olmayan) eve.

Beyitte şair Medine'ye hicret ederken Mekke'de bıraktığı eve Ebû Süfyân tarafından el konulmasını yakaladığı kumruyu kaçırmamak için avucunun içinde sımsıkı tutan avcıya benzetmektedir. Buna göre şairin Mekke'de evine el koyan Ebû Süfyân *müşebbeh*, avını kaçmaması için avucunun içinde sımsıkı tutan avcı ise *muşebbehun bih*tir. Ne var ki şair Ebû Süfyân'ın haksız yere evine el koymasının mübalağalı biçimde tasavvur edilmesini sağlamak amacıyla *teşbih edatı* ile *vechu'ş-şebeh*'i zikretmemektedir. Bu bakımdan beyitte *teşbih-i beliğ sanatı* söz konusudur.

Yapılan izahlardan ve verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, sahabe şairler Medine'ye hicret sırasında yaşadıkları duygu yoğunluklarını daha çok yüzeysel ifadelerle dile getirmektedirler. Hal böyle olmakla birlikte sahabe şairler beyitlerde az da olsa istiare, mecaz ve teşbih gibi Câhiliye döneminde bilinen klasik sanat tasvirleri de kullanmaktadırlar.

4.4. Kalıp

Çalışmanın seyri içerisinde de değinildiği üzere sahabenin Medine'ye hicreti hakkında ipuçları veren şiirler, Câhiliye dönemi geleneksel şiir kalıplarının aksine kısa maktalardan oluşmaktadır. Zira müşrikler tarafından hicrete zorlanan hicret yolcuları, ani duygularla hareket ettiklerinden gazel, betimleme, ana tema ve sonuç bölümlerinden oluşan geleneksel şiir kalıpları yerine anlık duyguları beyitlere yansıtmaya yoğunlaşmışlardır.

Son söz olarak şunu söylemek gerekir ki, sahabe şairlere ait günümüze ulaşan şiirler hicret sırasında yaşanan olaylara ışık tutması bakımından tarihi birer vesika konumundadır. Yine söz konusu şiirler, Câhiliye dönemi'nden İslâm dönemi'ne geçiş aşamasında eski Arap şiirinin durumu hakkında fikir edinme bağlamında önem arz etmektedir.

SONUÇ

Medine'ye hicretin izlerini taşıyan sahabe şiirleri incelenmiş ve bu bağlamda toplam beş adet şiir tespit edilmiştir. Söz konusu şiirler, bir kaside ve üç kıtadan ibarettir. İlgili şiirlerden ilk ikisi Ebû Ahmed b. Cahş'a, üçüncüsü Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î'ye, dördüncüsü kimliği meçhul bir şaire ve sonuncusu yine Ebû Ahmed b. Cahş'a aittir. Hicretle bağlantısı bulunması sebebiyle Mekkeli müşrik şair 'Utbe b. Rabî'a'ya ait bir beyite de çalışma içerisinde yer verilmiştir.

[77] İbn Hişâm, *Sîretu'n-Nebi*, 2: 124; Belazûrî, *Ensâbu'l-eşrâf*, 1: 269.

İlgili şiirlerde sahabenin Allah Resûlü tarafından yapılan tavsiyeye uyarak Medine'ye hicret etmiş olmaları sebebiyle övündükleri ve hicret hareketinin ilk anlarından itibaren meydana gelen gelişmeler karşısında yaşadıkları duygu yoğunluğunu beyitlere yansıttıkları görülmektedir.

İlk şiirde şair Ebû Ahmed, Medine'ye hicret etmede kararlı olduğuna ve bu hususta İsâm davetinin güçlenmesi amacıyla Allah Resûlü'ne söz verdiğine vurgu yapmaktadır. Ebû Ahmed, eşi Ümmü Ahmed'in Medine'ye hicret etmeleri durumunda müşrikler tarafından kendilerine zarar verilebileceği yolundaki endişelerini de kararlı bir şekilde gidermeye çalışmaktadır.

Kuşkusuz Ümmü Ahmed'in bu bağlamdaki endişeleri Mekke'de Müslümanlara uygulanan yıldırma, baskı ve işkence politikalarının boyutları hakkında ipuçları vermektedir.

Yine ilk şiirde Ebû Ahmed, hak yolda yürümenin verdiği hazla özgüvene sahip bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Ebû Ahmed, Mekke'den ayrılmaması yolunda kendisine telkinde bulunan kadın erkek nice dostun tavsiyelerine kulak asmamaktadır. Zira Ebû Ahmed, aile bireyleriyle birlikte Allah Resûlü'nün önerisi üzerine hicret ettiğinden Yüce Allah tarafından hak ettiği karşılığı alacağına ve İslâm davetinin amacına ulaşacağına inanmaktadır. Şaire göre küfrü yeğleyen ve Müslümanlara karşı cephe alan müşrikler, Müslümanlarla aralarında kan bağı olsa bile hüsrandadırlar.

İkinci şiirde Ebû Ahmed, Allah Resûlü'ne verilen söze bağlı kalan ve Medine'ye hicret eden Ğanm ailesiyle övünmektedir. Şaire göre mensubu bulunduğu Ğanm ailesi Allah Resûlü'ne özde bağlıdırlar. Nitekim bir zamanlar Mekke'yi mesken edinen ve yaşamlarını Mekke'de idame ettiren Ğanm ailesi, Allah için yaşadıkları toprakları geride bırakmışlar ve İslâm davetinin güçlenmesi amacıyla tekli ve ikişerli gruplar halinde Medine'ye hicret etmişlerdir.

Üçüncü şiirde ise şair Buceyd b. 'İmrân el-Huzâ'î, mensubu bulunduğu Ka'b oğullarında alt kol olan Huzâ'a kabilesinin Allah Resûlü'nü desteklemesi ve halkından bazı kimselerin Medine'ye hicret etmesi ile övünmektedir. Şaire göre Huzâ'a kabilesine mensup Müslümanlar, Allah Resûlü'nün tavsiyesi üzerine vakit kaybetmeden Medine'ye hicret etmişlerdir. Dahası Mekke'nin fethine götüren sebeplerde kilit rol oynayan Huzâ'a kabilesi ile Allah Resûlü arasındaki anlaşma sebebiyle Mekke fethedilmiş ve Mekke semalarından şirk bulutları ilelebet temizlenmiştir. Huzâ'a kabilesi, takdire şayan tutumları sebebiyle Allah Resûlü'nün güç kazanmasına ve bir zamanlar Allah Resûlü'nü Mekke'den çıkmaya zorlayan müşriklere rağmen Mekke'nin fethedilmesine vesile olmuşlardır.

Dördüncü şiirde kimliği belirsiz şair, İslâm'ın en sıkıntılı ilk dönemlerinde baskılara maruz kalan, Allah için yurtlarını geride bırakarak Habeşistan'a veya Medine'ye hicret eden ve cennetle müjdelenen sekiz sahabe ismine yer vermektedir. Şaire göre hiç kimse yaptığı güzel eylemler sebebiyle şiirde yer alan sekiz kişinin mertebesine ulaşması imkân dâhilinde değildir.

Son şiirde ise şair Ebû Ahmed, Medine'ye hicret ederken geride bıraktığı evine Ebû Süfyân tarafından el konulması ve satılması karşısında duyduğu hoşnutsuzluğa yer vermektedir. Şair, evine haksız yere el koyan Ebû Süfyân'dan ölüm ötesi hayatta hakkını alacağına vurgu yapmaktadır.

Medine'ye hicretin izlerini taşıyan şiirler şiir tekniği açısından Câhiliye dönemi şiir maktalarının devamı niteliğindedir. Nitekim şairler yaşadıkları duygu yoğunluğunu uzun soluklu şiirler yerine kısa maktalarda beyitlere yansıtmaya çalışmaktadırlar. Yine şairler yaşadıkları duygu yoğunluğunu dinleyicinin algısına yaklaştırmak amacıyla Câhiliye şiirinde sıkça kullanılan istiare, mecaz ve teşbih gibi sanat türleri kullanmaktadırlar. Şairler söz konusu maktaları Câhiliye şiirinde sıkça rastlanan *tavîl*, *mutekârib*, *basît* ve *kâmil* şiir vezinleri üzerine inşa etmektedirler.

Son söz olarak şunu söylemek gerekir ki, sahabe şairlere ait günümüze ulaşan şiirler hicret sırasında yaşanan olaylara ışık tutması bakımından tarihi birer vesika konumundadır.

Yine söz konusu şiirler, Câhiliye dönemi'nden İslâm dönemi'ne geçiş aşamasında eski Arap şiirinin durumu hakkında fikir edinme bağlamında önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

'Abdu'n-Nûr, Cebbûr. *el-Mu'cemu'l-edebî*. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1979.

Açık, Fatih. *İslâm Medeniyetinin Oluşum Sürecinin Göç ve Toplumsal Değişme İlişkisi Bağlamında İncelenmesi*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2015.

Akarslan, Tuba. *Rivâyetlerle Hicret Olayının Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2012.

el-Alûsî, Mahmûd Şukrî. *Bulûğu'l-ereb fî ma'rifeti ahvâli'l-'Arab*. Sad. Muhammed Behcet el-Eserî. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısrî, 1314.

el-'Ânî, Sâmî Mekkî. *el-İslâm ve'ş-şi'r*. Kuveyt: 'Âlemu'l-Ma'rife, 1996.

el-'Askalânî, Ahmed b. Ali b. Hâcer. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. Thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin et-Turkî Kahire: Merkezu Hecr li'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâti'l-'Arabiyye Ve'l-İslâmiyye, 2008.

Bedr, 'Abdu'l-Bâsıt. *et-Târîhu'ş-şâmil li'l-Medîneti'l-Munevvera*. Medine: 1993.

el-Bekrî, Ebû 'Ubeyd Abdullah b. Abdulazîz. *Mu'cemu me'sta'cem*. Thk. Mustafa es-Sakkâ. Beyrut: 'Âlemu'l-Kutub, 1945.

el-Belazûrî, Ahmed b. Yahya. *Ensâbu'l-eşrâf*. Thk. Muhammed Hamîdullah. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. El-Huseyn b. Ali. *es-Sunen el-Kubrâ*. Thk. Muhammed Abdu'l-Kâdir 'Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003.

el-Cebbûrî, Yahya. *eş-Ş'iru'l-câhilî hasâisuhû ve funûnuh*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1986.

el-Cezerî, 'İzzu'd-Dîn b. el-Esîr Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed. *Usdu'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*. Thk. eş-Şeyh Ali Muhammed Mu'avvad v.dğr. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, ts.

Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî, el-'Asru'l-câhilî*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1960.

Ferrûh, 'Umar. *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 1981.

el-Hâmid, Abdullah Hâmid, *Tahlîlu'n-nusûsi'l-edebiyye*. Riyad: Câmi'atu'l-İmâm Muhammed b. Su'ûd el-İslâmiyye, ts.

Heykel, Muhammed. *Hayâtu Muhammed*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.

İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım, Ali b. el-Hasen b. Hibetullah b. Abdullah eş-Şâfi'î. *Târîhu medîneti Dimaşk*. Thk. Muhibbu'd-Dîn Ebû Sa'îd v.dğr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

İbn 'Umar, Burhânu'd-dîn, Ebi'l-Hasen İbrahim el-Bikâ'î. *Nazmu'd-durer fî tenâsubi'l-âyâti ve's-suvar*. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, ts.

İbnu'l-Esîr, el-Cezerî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Keram, Muhammed b. Muhammed b. 'Abdulkerîm, b. 'Abdu'l-Vâhidi'ş-Şeybânî. *el-Kâmil fi't-târîh*. Thk. Ebu'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2003.

İbn el-Kelbî. *Kitâbu'l-Asnâm*. Thk. Ahmed Zekî Bâşâ. Kahire: Matba'atu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1995.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed 'Abdulmelik. *Sîretu'n-Nebi*. Thk. Mecdî Fethi es-Seyyid. Tanta: Dâru's-Sahabe Li't-Turâs, 1995.

İbn İshâk, Muhammed. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. Thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004.

İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-Fidâ İsmâil b. 'Amr. *el-Bidâyetu ve'n-nihâye*. Thk. Abdullah b. 'Abdu'l-Muhsin et-Turkî. Cîze: Hecr li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî' ve'l-İ'lân, 1999.

İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-Fidâ İsmâil b. 'Amr. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. Thk. Mustafa Abdu'l-Vâhid. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1982

İbn Kesîr, 'İmâdu'd-dîn Ebî'l-Fidâ İsmâil b. 'Amr. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Thk. Sâmî b. Muhammed es-Selâme. Riyad: Mektebetu'l-Ma'ârif, 1984.

İbn Manzûr. *Lisânu'l-'Arab*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.

İbn Raşîk, Ebû 'Ali el-Hasen el-Ḳayravânî. *el-'Umde fî Mehâsini'ş-şi'r ve âdâbihi ve nakdih*. Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1981.

İmru'u'l-Kays. *Dîvân*. Tsh. Mustafa 'Abdu'ş-Şâfî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2004.

Kehhâle, 'Umar Rıdâ. *Mu'cemu kabâili'l-'Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse*. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1997.
Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru'ş-Şurûk, 1972.
Ma'rûf, Nâyif. *el-Edebu'l-islâmî fî 'ahdi'n-nubuvveti ve hilâfeti'r-râşidîn*. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1990.
el-Mes'ûdî, Ebû'l-Hasen Ali b. el-Huseyn b. Ali. *Murûcu'z-zeheb*. Tsh. Kemâl Hasen Ali. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2005.
el-Mubârekfûrî, Safiyyurrahmân. *er-Rahîku'l-mahtûm*. Katar: Vizâratu'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 2007.
en-Neccâr, Muhammed et-Tayyib. *el-Kavlu'l-mubîn fî sîreti Seyyidi'l-murselîn*. Riyad: Dâru'l-Livâ', 1981.
Önkal, Ahmet. "Hicret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 458-462. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân Ebû Bekr. *el-Hasâisu'l-Kubrâ*. Thk. Muhammed Halîl Herrâs. Kahire: Dâru'l-Kutubi'l-Hadîse, 1967.
eş-Şâyib, Ahmed. *Usûlu'n-nakdi'l-edebî*. Kahire: Mektebetu'n-Nahdati'l-Mısriyye, 1973.
et-Tirmizî, Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ. *el-Câmi'u'l-kebîr*. Thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1996.
ez-Zehebî, Şemsu'd-dîn Muhammed b. Ahmed b. 'Usmân. *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*. Thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf v.dğr. Beyrut: Muessesetu'r-Risâle, 1981.
ez-Zuhrî, Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *Kitâbu't-Tabakāti'l-kebîr*. Thk. Ali Muhammed 'Umeyr. Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 2001.